

de Kanttekening

OKTOBER 2025 | DEKANTTEKENING.NL | PRIJS €7,49

Vrij, moedig & inclusief

Maakt het communisme een comeback in Nederland?

**Fatimazhra Belhirsch (D66):
‘Waar is de
medemenselijkheid
gebleven?’**

Inhoudsopgave

de Kanttekening MAGAZINE

COLOFON

Oktober 2025

Jaargang 8 - nr. 90

UITGEVER

De Kanttekening B.V.

HOOFDREDACTEUR

Mehmet Cerit

REDACTIE EN EINDREDACTIE

Tayfun Balcik, Mariska Jansen,
Ewout Klei en Majorie van Leijen

AAN DIT NUMMER WERKTEN MEE

Mariska Jansen, Jaime Donata,
Anne-Rose Hermer, Tineke
Bennema, Majorie van Leijen,
Abdelkader Benali, Tayfun Balcik,
Kirsten van den Hul, Ewout Klei,
Thomas von der Dunk,
Mehmet Cerit, Ewoud Butter

BEELD COVER

Foto van Marx:
Wikimedia Commons,
Photographic portrait of Karl Marx
by John Jabez Edwin Mayall

Foto Fatimazhra Belhirsch (D66),
nummer 8 op de kandidatenlijst
voor de verkiezingen op 29 oktober.

CONTACT / INFORMATIE

010-2013740

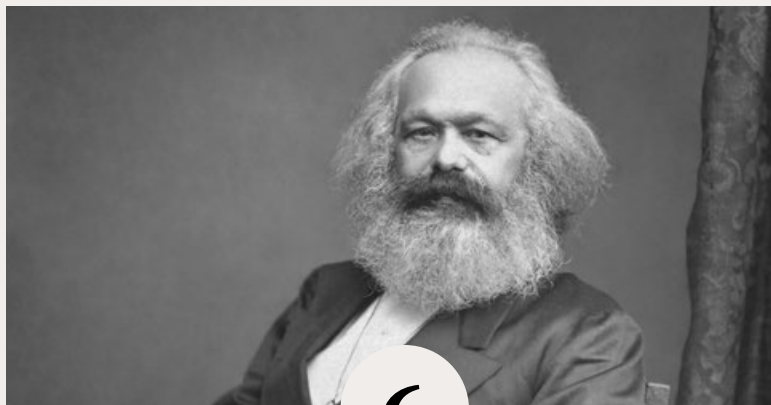
info@dekanttekening.nl

www.dekanttekening.nl

Vrij, moedig & inclusief

De uitgave van dit blad wordt
mede mogelijk gemaakt door:

IMAA Accountancy & Advies B.V

6

Er waart weer een spook: het communisme maakt een comeback in de Nederlandse politiek

● OP DE COVER

10

Fatimazhra Belhirsch (D66): 'Waar is de medemenselijkheid gebleven?'

● OP DE COVER

● OP DE COVER

- 06 Er waart weer een spook: het communisme maakt een comeback in de Nederlandse politiek
- 10 Fatimazhra Belhirsch (D66): 'Waar is de medemenselijkheid gebleven?'

● SAMENLEVING

- 14 Hoe reageer je op het gevaar van extreemrechts: Dit vindt ons panel
- 17 Stemt u straks op een partij die medeplichtig is aan massamoord? – Thomas von der Dunk

● NIEUW IN NEDERLAND

- 18 Nieuw in Nederland – nieuws
- 20 Kamil Özdemir fotografeerde Goes om zich er thuis te voelen

● SAMENLEVING

- 22 Waarom statushouders wel voorrang moeten krijgen op de woningmarkt
- 24 Wilders wint niet op inhoud, niet op emotie
- 27 Heb uw naaste lief – Kirsten van den Hul

28

Protest tegen strafbaar stellen illegaliteit: 'Wij zijn geen criminelen'

● SAMENLEVING

'De bestedeling': tot in de vorige eeuw werden in Nederland kinderen geveild

● SAMENLEVING

34

41

Protestleider Zefzafi spreekt: hoop voor de Hirak-beweging

● SAMENLEVING

28 Protest tegen strafbaar stellen illegaliteit: 'Wij zijn geen criminelen'

● WERELD

30 'Dit is ons thuis.' Turkmeense Syriërs willen nergens anders wonen – Majorie van Leijen

● COLUMN

33 Voor progressieve stemmen is geen plek meer op tv – Abdelkader Benali

● SAMENLEVING

34 'De bestedeling': tot in de vorige eeuw werden in Nederland kinderen geveild

38 'Melden van moslimhaat heeft zin. We kunnen nooit assertief genoeg zijn'

41 Protestleider Zefzafi spreekt: hoop voor de Hirak-beweging

● KUNST & CULTUUR

42 Rasit Elibol: 'Als kind van migranten voer je een meervoudige strijd' – Jaime Donata

● COLUMN

45 Tijd voor een nieuw moreel verhaal – Tineke Bennema

● KUNST & CULTUUR

46 Recensie: Wat links kan leren van Perikles

In het kort.

Onderwijsraad: moedertaal kan terug in het onderwijs

T KOFCHIP. BEELD: EWOUT KLEI

De zogenoemde 'talige diversiteit' onder Nederlanders met een migratieachtergrond moet beter benut worden. Dat zou helpen bij het leren van Nederlands, zo adviseert de Onderwijsraad in een nieuw rapport.

De moedertaal in het onderwijs lijkt een comeback te maken. De Onderwijsraad trekt een streep door het aloude mantra 'in Nederland spreken we Nederlands'. Dat beleid resulteerde onder meer tot de afschaffing van OALT (Onderwijs in Allochtone Levende Talen) in 2004, door toenmalige integratieminister Rita Verdonk (VVD).

'In Nederland worden vele talen gesproken', schrijft de Onderwijsraad in het rapport. 'Maar op veel scholen ontbreekt een helder beleid over de omgang met talige diversiteit. Ook geven veel leraren aan zich daartoe onvoldoende toegerust te voelen.'

De Onderwijsraad stelt verder dat 'talige diversiteit' in de praktijk nog vaak wordt genegeerd of zelfs als 'belemmering' wordt gezien bij het leren van Nederlands. 'Daardoor blijven kansen onbenut om talige diversiteit in te zetten bij het leren van het Nederlands en bij het opdoen van kennis en vaardigheden in andere schoolvakken of domeinen.'

Het rapport doet ook aanbevelingen. 'De raad beveelt de overheid aan om de wettelijke opdracht aan te scherpen zodat de omgang met talige diversiteit hierin standaard een plek krijgt en ook de voor-schoolse educatie en het mbo te verplichten tot een uitgewerkt taalbeleid.' ●

Politieke onwil houdt opname zieke kinderen uit Gaza tegen

Nederlandse ziekenhuizen zijn bereid ernstig zieke kinderen uit Gaza op te nemen, maar het demissionaire kabinet houdt vast aan behandeling in de regio. Artsen waarschuwen dat de zorg daar is ingestort en honderden kinderen overlijden.

Het Amsterdam UMC schreef zich 'grote zorgen' te maken dat kinderen uit Gaza met de hoogste medische noden worden afgewezen. 'Als zelfs onschuldige kinderen met zware verwondingen of chronische ziekten niet in ons land geholpen mogen worden, waar is dan onze medemenselijkheid?', schreef het ziekenhuis in een persbericht.

Volgens het Landelijk Netwerk Acute Zorg staan ziekenhuizen klaar, maar is een kabinetsbesluit nodig. Kinderarts Hans van Goudoever schat dat er direct veertien IC-bedden beschikbaar zijn, zo vertelt hij aan NRC: 'We kunnen in Nederland heel veel kinderen helpen, en dat willen wij met z'n allen, alle UMC's, maar wel via het landelijke netwerk, zodat de coördinatie goed verloopt.'

Enkele jaren terug, in 2022, werden ernstig zieke Oekraïense kinderen in Nederlandse ziekenhuizen opgevangen. Nu het om kinderen uit Gaza gaat doet het kabinet en de Tweede Kamer echter moeilijk. Terwijl andere Europese landen al zijn begonnen met het opvangen van Palestijnse kinderen uit Gaza stemde een Kamermeerderheid in Nederland hiertegen.

Het dubbel demissionaire kabinet wil dat de kinderen in de regio worden geholpen en heeft hiervoor 25 miljoen euro beschikbaar gesteld. Kinderarts Van Goudoever is echter niet onder de indruk van dit gebaar, zo vertelt hij aan NRC. 'Met

GEWONDE KINDEREN LIGGEN IN HET NASSER-ZIEKENHUIS NA EEN ISRAËLISCH BOMBARDEMENT OP KHAN YUNIS, JULI 2025. BEELD: AFP

geld heb je het tekort aan oncologisch specialisten of oogartsen niet opgelost. Het is geen kwestie van: operatiemesje mee en het lukt allemaal wel.' Tussen juli 2024 en augustus dit jaar zijn volgens het Gazaanse ministerie van Volksgezondheid 137 kinderen overleden, ondanks dat zij beschikten over een medisch vertrekvisum. Hulporganisaties zoals Artsen zonder Grenzen en Save the Children vermoeden dat het werkelijke aantal aanzienlijk hoger ligt. Eén van de kinderen was de vijftien maanden oude Jud Awad, wier dood in Nederland tot publieke verontwaardiging leidde. Zij stierf aan een vorm van leukemie die goed te behandelen was, maar kon niet op tijd geëvacueerd worden. ●

Turkije: ook corruptieonderzoek gestart tegen burgemeester Ankara

Ook Mansur Yavas wordt door de Turkse autoriteiten verdacht van corruptie. De burgemeester van Ankara is lid van de Republikeinse Volkspartij CHP, de grootste oppositiepartij van Turkije. Critici vrezen dat de oppositie monddood wordt gemaakt.

Na Istanbul en andere steden lijkt nu ook in de hoofdstad een grootschalige vervolging van ambtenaren te zijn begonnen, zo meldt de Turkse nieuwssite T24.

'Nu is Mansur Yavas aan de beurt', schrijft het regeringsgezinde dagblad *Ensonhaber* over de arrestaties in Ankara. De stad is in handen van de seculiere oppositiepartij CHP, en dat is voor president Recep Tayyip Erdogan en zijn AK-Partij een doorn in het oog.

Het Turkse Openbaar Ministerie is tot vervolging overgegaan, omdat verschillende CHP-politici in Ankara tussen 2021 en 2024

BURGEMEESTER MANSUR YAVAS SPREEKT MET DE PERS, MAART 2025. ADEM ALTUNA/AFP

gemeenschapsgeld in hun eigen zak zouden hebben gestoken rond de organisatie van een aantal concerten. ●

Gezocht: democratische leiders die begeisteren

MEHMET CERIT

Hoofredacteur / Directeur.

Het is geen hogere wet, maar voor de verkiezingen op 29 oktober zal de publieke sfeer in Nederland bepalend zijn. Vooral tv-programma's en sociale media hebben daarin grote invloed. Wereldwijd zien we de afgelopen decennia verschuivingen: populisten en extreem-rechts winnen terrein, in de VS, Europa en ook in Nederland.

In 2021 schreef ik in mijn hoofdredactioneel *'Alles begint met taal'*, nu actueler dan ooit. Autocratische en populistische leiders gebruiken al jarenlang giftige taal om bevolkingsgroepen te demoniseren en ondermijnen daarmee democratie en rechtstaat voor hun eigen gewin. Waartoe dat kan leiden, zagen we afgelopen zaterdag tijdens de uit de hand gelopen demonstratie op het Malieveld. Honderden fascistische relschoppers vielen de politie aan, gooiden de ruiten van het D66-hoofdkantoor in en probeerden het Binnenhof te bestormen. Ook gingen ze op 'buitenlanderjacht' bij koffietentjes, waarbij serveersters werd gevraagd of ze Nederlands spraken of niet.

We leven in tijden waarin narratieven van haat in media en politiek worden genormaliseerd en de publieke sfeer sterk beïnvloeden. Onderzoek laat zien hoe populistische ideeën door herhaling 'normaal' worden gemaakt.

Hoe groot de invloed van talkshows kan zijn, bleek bij Caroline van der Plas. Als vaste gast bracht ze haar boodschap keer

op keer, wat leidde tot de doorbraak van BBB in november 2023. Die geschiedenis lijkt zich nu te herhalen met JA21. Lijsttrekker Joost Eerdmans schuift geregeld aan als de 'redelijke' stem van uiterst rechts, en zijn partij stijgt in de peilingen. Dat terwijl het partijprogramma van JA21 ronduit schokkende passages bevat – zoals de stelling dat

zusjes zouden slaan – totale onzin. Zulke uitspraken raken Marokkaanse Nederlanders diep.

'In televisieland is men in volle vaart bezig de progressieve stem, waar migranten van oudsher aansluiting bij vonden, uit te wissen', schrijft Abdelkader Benali. 'Zo wordt de weg vrijgemaakt voor een Nederlandse variant van Fox News: televisie

in de VS. Maar het vertrouwen is historisch laag: slechts 4 procent van de Nederlanders gelooft nog in de politiek. Het groeiende gevoel dat stemmen niets uitmaakt, en daardoor wegblijven bij verkiezingen, is een gevaarlijke ontwikkeling.

Bas Heine schrijft in *Voor de democratie* dat links nauwelijks inspirerende leiders kent. Een gezonde democratie vraagt om bezieling, zoals de Griekse staatsman Perikles (495–429 v.Chr.) die toonde: hij wist te inspireren zonder te vleien en leidde Athene met waardigheid en hartstocht voor de democratie.

Vandaag weten vooral antidemocraten de massa's te begeisteren. Redelijke en gematigde leiders winnen wel terrein, maar inspireren het volk nog niet echt. Willen zij tegenwicht bieden, dan moeten ze minderheden beschermen, grenzen stellen aan haatdragende retoriek en laten zien dat democratie méér is dan meebuigen met de luidste stemmen.

Roy Kramer stelt in *Waarom Wilders wel wint* dat succes niet draait om beleid, maar om herkenning, narratief en emotie – precies waar redelijke leiders tekortschieten. Alleen CDA-leider Bontenbal weet enigszins te overtuigen met zijn authentieke stijl, onafhankelijkheid en het voordeel nieuw en onbeschadigd te zijn. Zijn groei komt mede door het dalende VVD, Yesilgöz en het wegzakkende NSC.

Kortom: we hebben morele leiders nodig die emoties raken, inspireren en tegelijk democratie en rechtstaat beschermen. •

'Het groeiende gevoel dat stemmen niets uitmaakt, is een gevaarlijke ontwikkeling'

'de islamitische cultuur nu eenmaal schadelijke opvattingen kent over vrouwen, homoseksuelen en joden.'

En dat is niet het enige. Ook bekende Nederlanders zonder deskundigheid doen in talkshows geregeld onjuiste uitspraken. Bij *Vandaag Inside* klinkt Johan Derksen de ene keer verstandig, maar maakt hij de andere keer kwetsende opmerkingen. Zo beweerde hij onlangs dat Marokkaanse jongens hun

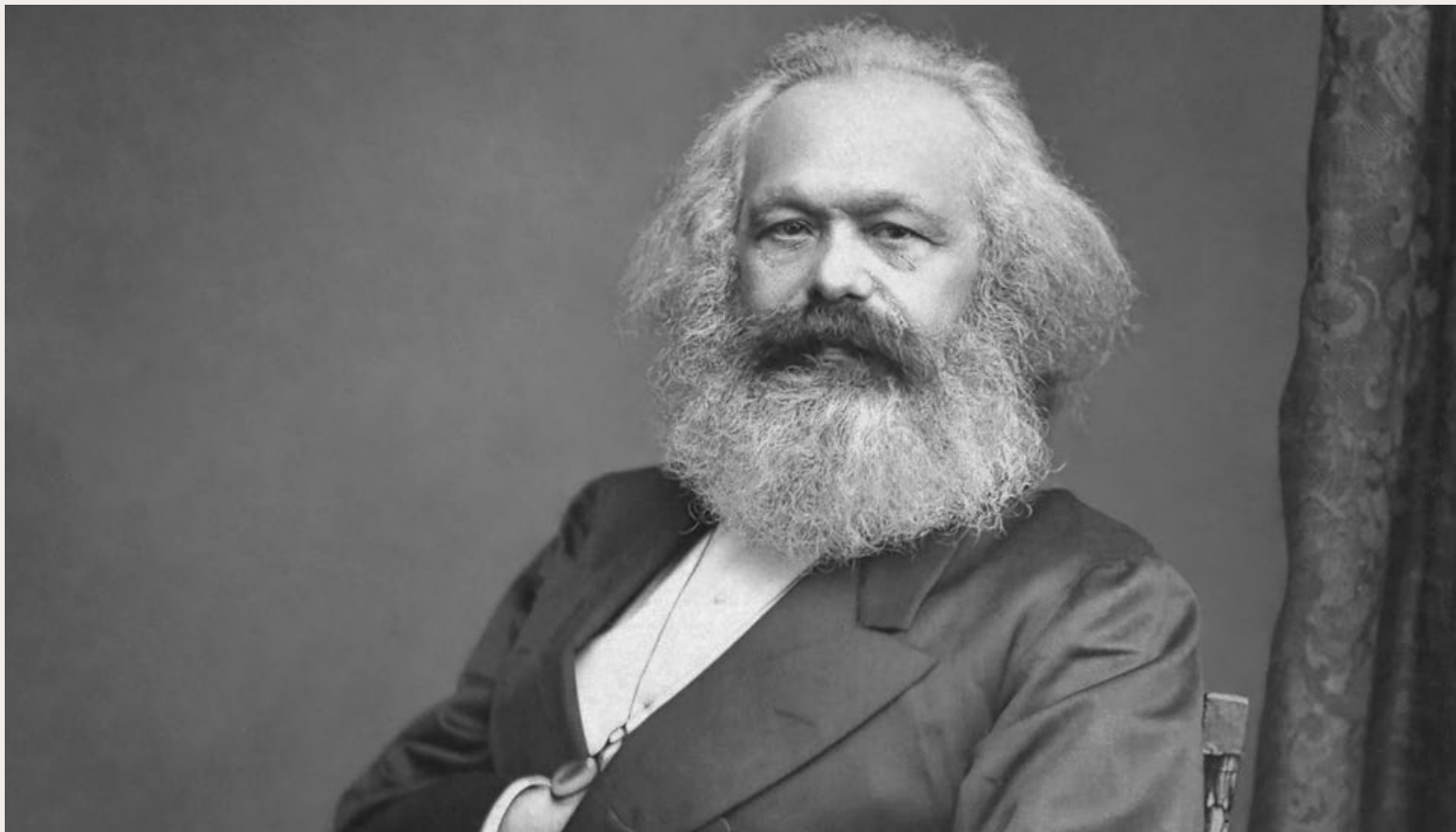
gericht op demonisering, polarisatie en vreemdelingenhaat.'

Veel Nederlanders met een migratieachtergrond voelen zich daardoor buitengesloten en kijken nauwelijks nog naar deze programma's. *No television, without representation.*

De grote vraag is of onze democratie en rechtstaat voldoende beschermd zijn tegen populisme en haat. Ons stelsel voorkomt dat één partij via verkiezingen alle macht grijpt, zoals

Op de cover.

Er waart weer een spook: het communisme in de Nederlandse politiek

KARL MARX IN 1875. BEELD: WIKIMEDIA COMMONS

Communisme leek na 1991 verleden tijd, maar kleine marxistische en socialistische partijen winnen langzaam aanhang. Wat drijft hun jonge leden, en hoe kijken zij naar democratie, geschiedenis en de toekomst?

● EWOUT KLEI

Een spook waart door Nederland – het spook van het communisme. Alweer. De Berlijnse Muur is gevallen, de Sovjet-Unie bestaat niet meer en de Communistische Partij Nederland is in 1991 opgegaan in GroenLinks. Toch bestaan er nog steeds marxistisch-leninisti-

sche en revolutionair-socialistische partijen in Nederland. Hun leden zijn jong en heilig overtuigd dat het kapitalisme omver geworpen moet worden.

‘Dat er sprake is van groei, kun je ontegenzeggelijk stellen’, zei politicoloog Merijn Oudenampsen onlangs tegen NOS. Dit komt volgens hem door de groeiende polarisatie in de samenleving, die je niet alleen op radicaal rechts ziet, maar ook op radicaal links. ‘Dat beide kanten groeien, versterkt elkaar.’ Ook wijst Oude-

nampsen op groeiende ongelijkheid en de groeiende macht van miljardairs en techbedrijven, die een radicale reactie volgens hem ‘logischer’ maakt.

Nieuwe kameraden

Heiko Olthof woont in de stad Groningen en is sinds 2019 actief in de communistische beweging, eerst via de Communistische Jongerenbeweging, daarna in de NCPN. ‘Ik was ooit lid van de SP’, vertelt hij. ‘De ruzie tussen de SP en jongerenorganisatie ROOD

speelde toen, maar daar had ik niks mee te maken. Ik was communist geworden en de SP is geen communistische partij. Daarom ben ik weggegaan. ROOD wilde de SP van koers doen laten veranderen. Daarom zijn zij geroyeerd.’

De NCPN is in 1992 opgericht door ex-CPN’ers die in de jaren zeventig hun partijlidmaatschap hadden opgezegd en CPN’ers die na het ontstaan van GroenLinks het jammer vonden dat de CPN niet meer bestond. Aanvankelijk was de NCPN vooral sterk in het oosten van de provincie Groningen en had de partij zetels in de raden van de gemeenten Reiderland, Scheemda en Lemsterland. Tegenwoordig heeft de NCPN nog maar één zetel, in de gemeenteraad De Fryske Marren in Friesland. Maar Olthof is hoopvol,

communisme maakt een comeback

omdat er veel nieuwe, jonge leden bijkomen.

Olthof wil niet zeggen hoeveel leden de NCPN tegenwoordig heeft. 'Niet omdat we ons schamen, maar omdat de inlichtingendienst ons in de gaten houdt. Wij worden nog steeds gemonitord door de AIVD, zoals haar voorganger de BVD vroeger de CPN nauwlettend in het oog hield. We weten dat de inlichtingendienst rapporten over ons schrijven. Dat is altijd zo geweest.'

Wat drijft Olthof? 'Kijk om je heen. De armoede groeit, er zijn meer daklozen, mensen kunnen

pelijke manier mee aan de slag. *Das Kapital* is geen religieuze openbaring, maar een wetenschappelijke analyse van hoe de wereld in elkaar zit en nog altijd actueel. Want het kapitalistische systeem bestaat nog steeds. Maar belangrijker, we kijken ook naar de praktijk. In november bijvoorbeeld houden we een conferentie over de socialistische opbouw in de Sovjet-Unie en China. Je moet kijken wat er goed ging en wat fout toen.'

Stalin en de terreur

Veel linkse activisten, die met het

'Das Kapital is geen religieuze openbaring, maar een wetenschappelijke analyse van hoe de wereld in elkaar zit'

de huur niet meer betalen. We leven in een rijk land, maar het gaat de verkeerde kant op. De geschiedenislessen op school geven een eenzijdig beeld: de Sovjet-Unie is alleen maar slecht, het kapitalisme vanzelfsprekend. Dat klopt niet.'

De NCPN is een marxistisch-leninistische partij. Karl Marx, Friedrich Engels en Vladimir Lenin zijn nog steeds het fundament. 'Wij bestuderen hun werk en gaan hier op een wetenschap-

communisme als ideaal flirten, wuiven rechtse en liberale kritiek op de massamoorden op politieke tegenstanders in de Sovjet-Unie, China, Cambodja en Ethiopië weg met het argument: 'Maar dat was geen echt communisme.' Olthof vindt die houding principieel verkeerd. 'Er zijn erge dingen gebeurd. Maar ook goeie dingen. De Sovjet-Unie was een poging om een socialistische samenleving vorm te geven. Dat moeten we erkennen.'

DE MARXISTISCH-LENINISTISCHE PARTIJ NCPN DEMONSTREERT TEGEN DE NAVO. BEELD: NCPNI

Hij gaat moeilijke vragen niet uit de weg. Bijvoorbeeld over de Holodomor in Oekraïne en de zuiveringen onder Stalin. 'De hongersnood in Oekraïne, Kazachstan en Rusland de jaren dertig was verschrikkelijk, maar er is geen consensus dat het een doelbewuste genocide was. De context was een land dat net uit een burgeroorlog kwam, met vernietigde landbouw en industrie. Wij leven niet in die tijd, je kan niet onze normen opleggen aan toen.'

En de politieke repressie onder Stalin? 'Er was een machtsstrijd. De koelakken (rijke boeren, red.) en oude kapitalisten wilden

hun posities terug. Dat leidde tot een harde maatschappelijke strijd. Je kunt dat niet reduceren tot Stalin die mensen liet vermoorden omdat hij ze niet mocht, wat burgerlijke historici uit het Westen er vaak van maken. Het ging om klassenstrijd. En die ging er in de Sovjet-Unie hard aan toe, ook vanwege het autoritaire tsaristische verleden.'

De terreur tegen interne vijanden moet volgens Olthof worden begrepen in de context van een diepgaande partijstrijd, waarin sommigen illegaal de macht probeerden over te nemen. 'De daaropvolgende veroordelingen en

Op de cover.

terechtstellingen waren geen persoonlijke vetes, maar het gevolg van grotere politieke processen; individuen waren slechts uitingen van die strijd. Wie zich niet kon voegen naar het besluit van de meerderheid en als minderheid actief probeerde de regering omver te werpen, moest rekenen op consequenties. Als in Nederland mensen de regering omver willen werpen volgen er ook consequenties.'

Democratie en parlement

Geloof Olthof als communist wel in de parlementaire democratie. 'Het huidige politieke systeem is niet het systeem van de arbeidersklasse. Onder het socialisme-communisme zijn er ook verkiezingen, net zo goed als dat onze partij ook verkiezingen kent en democratisch is georganiseerd.'

Daarom doet de NCPN op 29 oktober niet mee aan de Tweede Kamerverkiezingen. 'We werken aan de basis: als vakbondsleden op de werkvloer, in buurten. Pas als we daar sterk genoeg zijn, kunnen we meedoen en het verhaal van de werkvloer naar Den Haag brengen.'

Onze leden zijn mensen met gewone banen, mensen in de bijstand, sekswerkers'

En stel, als de NCPN straks de grootste wordt en de dictatuur van het proletariaat regeert, wordt ondergetekende dan opgesloten in een heropvoedingskamp vanwege zijn revisionistische ideeën en krijgt de CEO van Ahold dan een nekschot in de Scheveningse duinen? Olthof: 'Nee, de context in Nederland is heel anders.' Geen terreur? 'Nee.'

Stoeptegelsocialisme voor iedereen

De Revolutionair Socialistische Partij (RSP) is een veel jongere organisatie dan de NCPN en ontstond uit een afsplitsing van de SP. 'Veel van ons zijn geroyeerd toen we de SP te gematigd vonden', vertelt bestuurslid Maite van Lith. 'Wij wilden dat de SP weer een strijdbare, echt linkse partij werd. Dat lukte niet, dus zijn we voor onszelf begonnen.'

De RSP heeft inmiddels twaalf afdelingen, vooral in de Randstad, maar ook in de universiteitssteden Groningen en Nijmegen. 'Onze leden zijn jong, tussen de 25 en 40. Wij willen een partij opbouwen die geworteld is in buurten. We noemen het stoeptegelsocialisme: naast de mensen staan, hun dagelijkse problemen oppakken. Gratis kinderopvang, opvang voor vrouwen die willen scheiden, betaalbare huisvesting.'

Links wordt tegenwoordig vaak geassocieerd met de elite. Maar dat beeld klopt niet, zegt Van Lith. 'Onze leden zijn mensen met gewone banen, mensen in de bijstand, sekswerkers. Wij moeten het dominante rechtse narra-

tief doorbreken en laten zien dat socialisme er is voor iedereen.'

Wat zijn de ambities van de RSP op korte termijn? De Tweede Kamerverkiezingen slaat de RSP dit jaar over, maar de partij is van plan om over vier jaar, of eerder als het volgende kabinet vroegtijdig ten val komt, wel mee te doen, vertelt Van Lith. Ook zal de RSP meedoen aan de gemeenteraadsverkiezingen in Nijmegen, op 18 maart 2026. In andere gemeentes is het nog onzeker. In Amsterdam is er samenwerking met de Vonk, een afsplitsing van BIJ1. Maar het is nog niet zeker of de Vonk wel meedoet aan de gemeenteraadsverkiezingen. In Rotterdam doet de RSP niet mee aan de verkiezingen voor de gemeenteraad zelf, maar mogelijk wel aan de verkiezingen voor enkele wijkraden. Daar moet echter nog een knoop over worden doorgehakt.

Henk Sneevliet

Van Lith benadrukt dat de RSP een democratische ledenpartij is. 'Wij bespreken alles openlijk en willen niet bureaucratisch of sektarisch worden. Andere partijen hebben niet of nauwelijks interne discussie, of laten de pers niet toe op hun bijeenkomsten. Discussie is onze zuurstof. Niet het partijbureau bepaalt, maar onze leden.'

De RSP ziet zichzelf niet als een communistische partij. 'Wij zijn socialistisch, met invloeden van communisme en anarchisme.' De grote inspiratie van de RSP is de revolutionaire socialist en dissidente communist Henk Sneevliet (1883-1942), die in 1929 de Revolutionair Socialistische Partij oprichtte, waar de huidige RSP naar is vernoemd. 'Sneevliet brak met het stalinisme maar ook met Leon Trotski, die hij te sektarisch vond. Sneevliet wilde een onafhankelijke, breed socialistische koers varen. Ook was hij voor internationale solidariteit en was medeoprichter van de communistische partijen van China en Indonesië.'

HENK SNEEVLIET (MET BAARD) NAAST LENIN TIJDENS HET CONGRES VAN DE COMMUNISTISCHE INTERNATIONALE IN MOSKOU, 1920

Oekraïne en Palestina

De RSP is tegen de NAVO en tegen wapenleveranties aan Oekraïne. 'Wij zien de oorlog in Oekraïne als een proxy-oorlog tussen Rusland en het Westen', vertelt Van Lith. 'Maar dat betekent beslist niet dat we pro-Poetin zijn, zoals Forum voor Democratie of de Duitse politica Sahra Wagenknecht. Want Rusland is net zo goed een imperialistische en kapitalistische staat, met oligarchen die hun belangen verdedigen. Wij willen echter geen Nederlandse wapens die de oorlog verlengen, die allang afgelopen had moeten zijn.'

De oorlog in Oekraïne vindt Van Lith ingewikkeld, omdat er aan de Oekraïense kant ook allemaal foute partijen zouden zijn, zoals de extreemrechtse Azovbrigade en kapitalistische oligarchen. Het conflict tussen Israël en de Palestijnen daarentegen is wel zwart-wit. 'We zijn solidair met Palestina en steunen acties van de Palestijnse beweging Samidoun in Nederland, die nu zwaar onder vuur ligt. We moeten voorkomen dat demonstranten massaal worden gearresteerd, wat in het Verenigd Koninkrijk gebeurde.' Van Lith vertelt dat jongeren erg betrokken zijn bij de Palestijnse zaak en de genocide in Gaza. 'Ze zien dat het internationaal recht niet werkt en zijn niet bang om de straat op te gaan.'

Politieke wind tegen

NCPN en RSP voelen de politieke wind tegen. Rechts-populistische partijen staan hoog in de peilingen, De Telegraaf en andere rechtse media voeren een kruistocht tegen 'woke' en ontkennen de genocide in Palestina. Toch zien zowel Olthof als Van Lith kansen.

'Er is veel woede en onvrede', zegt Olthof. 'Mensen hebben het gevoel dat ze er niet toe doen. Wij bieden een alternatief, namelijk een samenleving waarin niet de winst maar de mens centraal staat.'

Van Lith vult aan: 'Socialisme is weer populairder bij jongeren. Klimaat, Palestina, woningnood, dát drijft mensen de politiek in. Ze willen niet wachten tot D66 of GroenLinks-PvdA het oplost, maar zelf in actie komen.'

Wat opvalt is dat de NCPN en de RSP twee verschillende temperamenten vertegenwoordigen. De NCPN is expliciet communistisch, theoretisch geschoold en ziet zichzelf staan in een lange traditie van arbeidersstrijd. De RSP noemt zichzelf ook een communistische partij, maar staat open voor verschillende linkse tradities, zoals communisme, anarchisme en revolutionair socialisme. Ook is de RSP meer activistisch en zoekt ze aansluiting bij de sociale bewegingen van nu.

NCPN en de RSP lijken marginale partijtjes, maar zelf zien ze

dit anders. Ze geloven dat ze een redelijk rood alternatief voor onze samenleving hebben. Ze zijn vastbesloten het gesprek over socialisme levend te houden, op de werkvloer, op straat, online, op de campus van de universiteit en

hopelijk ooit in de Tweede Kamer. Maar of dit onvermijdelijk zal leiden tot de ondergang van het kapitalisme en de zege van het proletariaat, dat moet de geschiedenis uitwijzen. ●

'Wij zien de oorlog in Oekraïne als een proxy-oorlog tussen Rusland en het Westen'

RSP IN VERGADERING BIJEEN. BEELD: MAITE VAN LITH

Fatimazhra Belhirsch (D66): 'Waar is

Fatimazhra Belhirsch, nummer 8 op de kandidatenlijst van D66, zet zich in voor een inclusieve samenleving. 'Na de laatste verkiezingsuitslag vroegen mensen mij in tranen: mag ik hier nog wel zijn?'

● MARISKA JANSEN

Wa n n e e r F a t i - m a z h r a Belhirsch (49) op de v r o e g e ochtend café Floor in Rotterdam binnenstapt, verschijnt meteen een brede lach op haar gezicht. 'Niet letten op hoe ik ga zitten', waarschuwt ze. Ze heeft spierpijn van het tuinieren bij haar moeder en bovendien enkele intensieve campagnedagen achter de rug.

Belhirsch, momenteel senator in de Eerste Kamer, staat op plek 8 van de D66-lijst – volgens de huidige peilingen genoeg voor een zetel in de Tweede Kamer. In de senaat houdt ze zich bezig met buitenlandse zaken, defensie en ontwikkelingssamenwerking, thema's die aansluiten bij haar ervaring als topambtenaar bij Buitenlandse Zaken. 'Maar ook de arbeidsmarkt en kansengelijkheid vind ik belangrijk', zegt ze, eenmaal gesetteld met een kop thee. Spraakzaam is ze, en van die stijve spieren is niets te merken. 'Het is cruciaal dat iedereen kan meekomen.'

Iedereen moet kunnen meekomen, zeg je. Betekent dat dat er nu geen gelijke kansen zijn op de arbeidsmarkt?

'Zeker niet. Vooral bij sollicitaties gaat het vaak mis: zo'n 40 procent ervaart nog steeds discriminatie, soms zelfs meer. Het treft 50-plusers, zwangere vrouwen, mensen met een handicap en mensen met een biculturele achtergrond. Samen met minister Van Gennep probeerde ik dit met wetgeving te verbeteren, maar het voorstel

strandde met één stem verschil in de Eerste Kamer. Dat vind ik echt pijnlijk, zo laat je mensen in de steek.'

'De wet had bedrijven verplicht sollicitatieprocedures eerlijker te maken, met toezicht daarop, vertelt ze. Onderzoek laat zien dat veel ongelijkheid ontstaat door kleine toevalligheden in gesprekken. Stel je alle kandida-

'We hebben een humaan asielbeleid nodig. Zo kan het niet doorgaan: mensen worden van opvang naar opvang gesleept, zonder enig perspectief. We willen dat wie hier komt, veel sneller een bestaan kan opbouwen en vanaf dag een kan meedoen.'

'Volgens D66 kan dat door de procedure anders te organiseren. Mensen zouden al in het buiten-

'Sommige partijen vonden dat discriminatie nauwelijks nog voorkwam'

ten dezelfde vragen, dan voorkom je dat een klik – 'Hé Sophie, zit jij ook op hockey?' – de doorslag geeft. Toch haalde dat voorstel het niet. 'Sommige partijen vonden dat discriminatie nauwelijks nog voorkwam, of dat het werkgevers te veel zou belasten', zegt Belhirsch. 'Ook de VVD stemde tegen, terwijl ministers van die partij de oorspronkelijke opstellers zijn.'

Je was directeur van Stichting voor Vluchteling-Studenten (UAF). Wat vind je van de asielplannen van jouw partij?

land een aanvraag moeten kunnen doen. Zo weten ze vóór vertrek of ze recht hebben op asiel en hoeven ze hier niet jarenlang in een azc te wachten.'

Maar is dat niet riskant? Die mensen zijn kwetsbaar. Hoe zorg je dat het veilig is in aanmeldcentra buiten Europa?

'Die zorg is terecht. Juist daarom moet er fors worden geïnvesteerd in ontwikkelingssamenwerking, in VN-organisaties (IOM, UNHCR) en in de hulpstructuren waar de afgelopen jaren op is bezuinigd.

Daarbij moet je altijd kijken naar de geopolitieke context en inzetten op conflictpreventie en armoedebestrijding: landen selecteren die dit op een menswaardige manier kunnen organiseren.

'Onlangs was ik in Jordanië, de grootste opvangplek in de regio voor Syrische vluchtelingen. Zij doen het daar, met alle uitdagingen. Als Europa dit wil, werken zij mee – mits er serieus wordt geïnvesteerd, in hun economie én in de bescherming van de kwetsbare vluchtelingen die daar verblijven.'

Je hield in juni een toespraak tijdens de Algemene Vergadering van de VN. Waar ging die over?

'Dat was heel bijzonder om te mogen doen. Ik riep op tot een onmiddellijk staakt-het-vuren in Gaza en tot een tweestatenoplossing voor Palestina en Israël. Ik zit in het bestuur van een commissie voor vrede en internationale veiligheid van de Interparlementaire Unie, waarin 181 parlementen samenwerken.

'Onze resolutie heeft inmiddels veel gesprekken op gang gebracht. We vragen parlementariërs zich krachtiger uit te spreken in hun eigen parlement, en je merkt dat sommigen zich daarvoor gesteund voelen. Zo proberen we ook Israëlische en Palestijnse parlementariërs te helpen stappen vooruit te zetten. Parlementariërs hebben namelijk ook een verantwoordelijkheid.'

Hoe kijkt D66 zelf tegen deze kwestie aan?

'Wij pleiten voor een duurzaam staakt-het-vuren. Dat is cruciaal. Daarnaast moet er humanitaire toegang komen en moeten er echte sancties worden opgelegd. De maatregelen die nu worden aangekondigd, zijn vooral symbolisch. Een visumverbod voor twee ministers die hier toch nooit zouden komen, heeft nul effect.

'Ik sprak onlangs Israëlische

s de medemenselijkheid gebleven?’

en Palestijnse deskundigen. Vooral de Israëliërs zeiden: ‘Jullie moeten daadkrachtiger zijn. Niet wekenlang praten over sancties, maar ingrijpen.’ Het kabinet heeft nu eindelijk – veel te laat – een importverbod ingesteld voor producten uit de bezette gebieden. Dat is een eerste stap, maar Nederland, als thuisland van het internationaal recht, zou veel meer verantwoordelijkheid moeten nemen.

‘Wat ons betreft moet je de Israëlische ambassadeur stevig aanspreken, een wapenembargo overwegen en samen met Europa harder optreden met handels- en diplomatieke sancties. Diplomatie moet altijd openblijven, maar je kunt en moet veel krachtiger stelling nemen. Nederland spreekt zich nu onvoldoende uit tegen Netanyahu’s oorlogszuchtige beleid, ook waar dat neerkomt op oorlogsmisdaden of zelfs genocide.’

Marokkaanse Nederlanders vertellen vaak dat ze al jong begaan waren met het lot van de Palestijnen. Geldt dat ook voor jou?

‘Ik ben opgegroeid met het idee van rechtvaardigheid en gelijkwaardigheid. Mijn ouders gaven ons als meisjes – ik heb drie zussen – altijd mee: jullie zijn gelijkwaardig aan jongens, net zo gelijk

als ieder ander. Thuis spraken we veel over onrecht in de wereld, of dat nu ging over Zuid-Afrika of over de Palestijnse kwestie. En ja, het kan best dat dit onderwerp

door mijn islamitische achtergrond vaker bij ons aan tafel kwam.

‘Toch wil ik niet in een hokje worden gezet als pro-Israël of pro-Palestina. Ik ben pro-mensenrechten, voor het internationaal recht. Dat is misschien de jurist in mij (Belhirsch studeerde rechten, red.), maar ook gewoon de persoon die ik ben.

‘Over de oorlog in Gaza: je kunt niet wel medemenselijkheid tonen voor Israël’s en niet voor Palestijnen. Natuurlijk moet je verdriet hebben om gijzelaars, die moeten worden vrijgelaten, maar het kan niet zo zijn dat er nauwelijks aandacht is voor Palestijnse slachtoffers. Dat doet pijn, ook hier in Nederland. Mensen herkennen dat gebrek aan gelijkwaardigheid, en dat raakt diep.’

Je gebruikt vaak de term ‘medemenselijkheid’. Wat bedoel je daarmee?

‘Voor mij betekent het dat je echt inleeft in de ander: dat je iemand hoort, ziet en begrijpt. Jij en ik verschillen misschien in achtergrond, werk of ideeën, maar in de kern zijn we hetzelfde: mens. Het gaat erom dat je voelt waar de ander zich zorgen over maakt en wat hem of haar drijft.

‘Nu zie je vaak dat mensen vooral naar zichzelf of hun eigen groep kijken. In het debat over Gaza hoor je soms zelfs dat kinderen die door het Israëlische leger worden gedood ‘handlangers van Hamas’ zouden zijn. Dan vraag ik me af: waar is de medemenselijkheid gebleven?

‘Er heerst een angstige stilte rond het benoemen van wat er

‘Nederland, als thuisland van het internationaal recht, zou veel meer verantwoordelijkheid moeten nemen’

Op de cover.

Mijn neefjes en nichtjes groeien op met Wilders, die keer op keer zegt dat moslims en Marokkanen hier niet thuishoren'

gebeurt: onschuldige mensen die verhongeren en worden vermoord. Landen kijken toe, en die stilte maakt mensen bang. Dat hoor ik terug van mensen met een migratieachtergrond, moslims, in heel Europa. Zij vragen zich af:

kan dit ons ook overkomen?

'Onlangs was ik in Sarajevo. Daar herinneren mensen zich nog levendig Srebrenica. Door de beelden uit Gaza zijn ze bang dat het weer kan gebeuren. En in Jordanië bezocht ik het grootste

Palestijnse vluchtelingenkamp, waar families al sinds 1968 zonder perspectief leven. Een man zei daar tegen me, terwijl zijn zoontje van negen naast hem zat: 'Vergeet ons niet. Geef ons een stem. Wij zijn ook mensen.'

'Die woorden laten me niet los. We hebben politici nodig met moreel leiderschap: mensen die moed en lef tonen, maar altijd met medemenselijkheid als basis. Zonder dat wordt leiderschap kil. Het gaat erom niet jezelf of je achterban voorop te zetten, maar te kijken naar wat het beste is voor de samenleving als geheel.'

Vind je dat D66 moreel leiderschap toont?

'Ja, bij ons staat voorop dat mensen zich vrij voelen, zichzelf kunnen zijn en zich gehoord weten.

media. Bij een programma als Vandaag Inside klinkt Johan Derksen de ene keer verstandig, maar zegt hij de andere keer iets kwetsends over minderheden. Vorige week zei hij dat Marokkaanse jongens hun zusjes zouden slaan. Zo'n opmerking komt hard aan bij Marokkaanse Nederlanders.

'De laatste verkiezingsuitslag heeft mij echt veel pijn gedaan. Natuurlijk omdat D66 verloor, maar vooral omdat een partij die bevolkingsgroepen wegzet zo groot werd. Mensen vroegen me in tranen: 'Mag ik hier nog wel zijn?' – terwijl ze van de derde of vierde generatie zijn, hier geboren en getogen.

'Ik ben bijna vijftig en heb alle labels voorbij zien komen: buitenlander, medelander, allochtoon,

'Het uithangen van een Marokkaanse vlag betekent helemaal niet dat je je minder Nederlands voelt'

Voor mij persoonlijk betekent dat: je mag mensen nooit laten vallen, zeker niet degenen die het moeilijk hebben.

'Wat ik moeilijk vind is dat de politieke reactie in Nederland zo vaak uitblijft, recent nog toen moskeeën brieven kregen met bloedvlekken en haatteksten. Woorden doen ertoe. Ook in de

moslima, bicultureel. Ik maakte de Centruumpartij mee, dat waren nog luchtigere tijden. Mijn neefjes en nichtjes groeien op met Wilders, die keer op keer zegt dat moslims en Marokkanen hier niet thuishoren. Dat doet iets met je. Daarom blijf ik benadrukken: dit land hebben we samen opgebouwd, eerste generatie, tweede

et cetera en we moeten ook samen verder. Dit is ook ons land.'

Waarom zegt Rob Jetten niet expliciet: 'Wij staan pal voor Nederlandse moslims en Marokkanen. Stop met die haat'?

'Dat doet hij wel. Hij heeft meerdere keren duidelijk gemaakt dat het klaar moet zijn met het wegzetten van mensen.'

Maar in reactie op Vandaag Inside bijvoorbeeld?

'Dat viel samen met de drukte van de campagne. Onze partij staat echt voor inclusiviteit, maar ik heb zelf ook wel even getwijfeld: reageer je of niet? Want geef je iemand daarmee niet juist extra aandacht?

'Feit blijft: Derksen weet niet waar hij het over heeft. Ik hoorde iemand op de radio zeggen: 'Zo gaat het toch in die gezinnen.' Nou, ik kan je vertellen: zo gaat het niet. Misschien in een enkel gezin, maar dat geldt evengoed voor autochtone Nederlandse gezinnen. Het probleem is dat zulke uitspraken worden gebracht alsof ze representatief zijn. Zo wordt een hele bevolkingsgroep weggezet.'

Afgelopen juli gebeurde dat ook met de opmerking van Filemon Wesselink in het tv-programma De Voetbalzomer. Hij vond het niet kunnen dat er bij het behalen van een diploma een Marokkaanse vlag naast de boekentas hing in plaats van een Nederlandse.

'Voor mij is dat juist een toppunt van integratie: je vrij voelen om jezelf te kunnen zijn. Het uithangen van een Marokkaanse vlag betekent helemaal niet dat je je minder Nederlands voelt. Ik ben trots op dat ik Nederlands ben en trots dat ik Marokkaans ben. En zo ben ik trots op dat Marokko zich al heeft geplaatst voor het WK, en als Nederland straks kwalificeert, ben ik daar óók trots op. Het een sluit het ander niet uit.

Laat ik dan ook die beruchte cartoon van Wilders erbij halen. Hij bedoelde het racistisch, maar ik dacht: je kunt er ook iets positiefs in zien. Die gerimpelde vrouw met hoofddoek laat zien dat ze gewoond, gewerkt en meegebouwd heeft aan Nederland. Die rimpels en zorgen vertellen dat verhaal. Er zijn ook problemen, maar die worden vaak uitvergroot, terwijl de positieve verhalen veel minder aandacht krijgen.'

'Als premier ben je het gezicht van Nederland, dan moet je het goede voorbeeld geven'

En waarom gebeurt dat dan niet?

'De media spelen daar een grote rol in. Er is weinig aandacht voor positiviteit of rolmodellen. Op talkshows en in kranten zie je vooral de uitersten, terwijl het met de meeste mensen gewoon goed gaat.

'En laten we eerlijk zijn: Nederland is een prachtig land, daar ben ik trots op. Waar we nu staan, is opgebouwd door ons allemaal, door generaties die hier kwamen werken en ondernemen. Kijk naar de verrijking van onze cultuur, de keuken, het ondernemerschap. Dat verhaal moet veel vaker verteld worden.'

Je hebt nu een goed verhaal. Waarom lukt het D66 niet om meer stemmen te krijgen uit groepen die dit eigenlijk ook aanspreekt?

'Dat is een breder probleem. Een deel van deze groepen weet ons zeker te vinden, maar veel mensen met een andere etnische of culturele achtergrond voelen zich niet gehoord of gezien. Uit onderzoek van het Opiniehuis na de vorige verkiezingen bleek dat zij daardoor ook steeds minder

zelf gezien: het maakt écht uit wie er aan tafel zit.'

Ben je hoopvol over de toekomst? Of vrees je dat de polarisatie alleen maar erger wordt, zoals sommigen zeggen?

'Ik kies voor hoop, maar ook moed en leiderschap. Natuurlijk ben ik realist: we staan op een belangrijk moment in de geschiedenis, met oorlogen en conflicten wereldwijd. Ook in Nederland zie je dat onze democratische waarden onder druk staan en dat de manier waarop we met elkaar omgaan verslechtert. Dat baart zorgen.

'Maar juist daarom geloof ik dat we de weg omhoog kunnen vinden, als we elkaar verbinden in plaats van wegduwen. Vorige week zei premier Schoof dat we moeten ophouden met polarisatie. Mijn reactie is: trek dan zelf die handschoen aan. Als premier ben je het gezicht van Nederland, dan moet je het goede voorbeeld geven. Moreel leiderschap is niet vingerwijzen, maar verantwoordelijkheid nemen: medemenselijkheid tonen, verbinding zoeken en ook moeilijke besluiten durven nemen. Het kan wel.'

Hoe moet Nederland omgaan met een partij als de PVV?

'De PVV is geen democratische partij. Daarom werken we in de Tweede Kamer aan wetgeving die moet voorkomen dat ondemocratische partijen in een kabinet terechtkomen. Er ligt nu een voorstel dat partijen verplicht een ledenstructuur en interne democratie te hebben – en dat is belangrijk.

'Maar uitsluiten betekent voor mij niet dat je PVV-stemmers wegzet. Integendeel: je moet die mensen serieus nemen en met hen in gesprek gaan. Waarom hebben ze PVV gestemd? Soms is het een tegenstem, soms baseren kiezers zich op uitspraken van Geert Wilders die feitelijk niet kloppen. Dan is het belangrijk om dat recht te zetten en duidelijk te maken wat wél de feiten zijn.' •

Hoe reageer je op het gevaar van e

Zaterdag 20 september waren er flinke rellen in Den Haag. Extreemrechtse hooligans vielen de politie, journalisten en het partijkantoor van D66 aan. Hoe moet je daarop reageren, als politicus, journalist of betrokken burger? Hoe ga je om met het gevaar van extreemrechts en fascisme? Wat is hier wijsheid?

EXTREEMRECHTSE HOOLIGANS IN DEN HAAG. BEELD: YOUTUBE/070

● TAYFUN BALCIK

Ayala Levinger,
softwareontwikkelaar

'Ik schrik ervan dat we deze vraag überhaupt nog moeten stellen. Tachtig jaar geleden was het duidelijk: tegen fascist

**'Fascisme bestrijd
je niet door af te
wachten'**

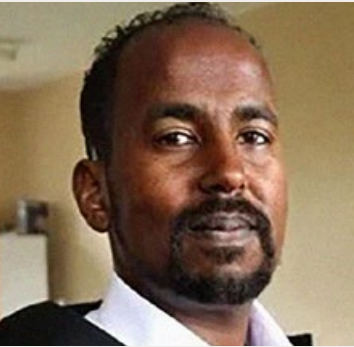
voer je oorlog. Er was geen discussie over tegenspreken of negeren; er was militaire actie nodig. De geallieerden vochten met soldaten en wapens tegen het fascisme, omdat het een directe bedreiging was voor vrijheid en menselijkheid. Dat we nu opnieuw moeten nadenken over hoe we fascisme bestrijden, laat zien dat we in Nederland midden in een fascistisch regime zitten en dat onze samenleving moeite heeft dit kwaad te erkennen.

'En dan de media. Hun taak zou waarheidsvinding en kritiek op de macht moeten zijn, maar in werkelijkheid werken ze mee of zwijgen. Ze hebben partij geko-

zen: keer op keer kregen fascist

ten en hun medestanders een podium, terwijl tegengeluiden werden genegeerd of weggedrukt. Ondertussen werd jarenlang toegestaan dat collega's, de dappere journalisten in Gaza, massaal werden vermoord. 'De geschiedenis leert dat wie niets doet, medeverantwoordelijk is voor het geweld en het leed dat volgt. Als politiek en media falen, ligt de verantwoordelijkheid bij ons. Er is directe actie nodig: ongehoorzaamheid, verstoring en het doorbreken van de stilte. Fascisme bestrijd je niet door af te wachten, maar door het genadeloos te ontmaskeren en actief tegen te werken.' ●

Extreemrechts? Dit vindt ons panel

Ahmed Abdillahi,
postbezorger

'Fascisme en leugens moet je altijd blijven tegenspreken. Ik werk op een sorteercentrum waar veel mensen met een autochtone achtergrond werken. Velen van hen stemmen op de PVV en zijn allerlei leugens gaan geloven, bijvoorbeeld dat asielzoekers en 'illegalen' alles krijgen, en zij zelf niets. Ik ga regelmatig met collega's in discussie om die leugens te weerleggen. Dat kost tijd en energie, maar ik blijf het doen. Ik ben ervan overtuigd dat het onze plicht is om onwaarheden en haat te bestrijden, juist in het dagelijks leven. Daarnaast vind ik dat, als je daartoe in staat

'Het is onze plicht om onwaarheden en haat te bestrijden'

bent, je ook actie moet ondernemen. Wat me hoop geeft, is dat er een nieuwe generatie jongeren opstaat die wél actief is. Laatst sprak ik nog met een jongere collega die had deelgenomen aan een bijeenkomst over hoe je leugens kunt weerleggen en hoe je politieke invloed kunt uitoefenen. Zulke mensen geven me hoop.' •

Ruben Arnhem,
docent

'Wat bedoelen we eigenlijk als we iemand 'fascist' noemen? Dat woord wordt tegenwoordig te pas en te onpas gebruikt. Links en rechts verwijten elkaar van alles, en al snel valt het zwaarste etiket: fascisme. Maar zijn mensen die de SP of Partij voor de Dieren verlaten omdat ze die te gematigd vinden, echt fascist? En geldt dat ook voor mensen die de VVD verlaten omdat die partij volgens hen niet rechts of conservatief genoeg is? Ik denk van niet. Vaak gaat het om bezorgde burgers met sterke idealen, niet om gevaarlijke extremisten. 'Dat betekent niet dat alles maar kan. Leugens en nepnieuws

'Links en rechts verwijten elkaar van alles, en al snel valt het zwaarste etiket: fascisme'

moeten wel benoemd worden, want de gevolgen daarvan zien we steeds duidelijker om ons heen. Wat zeker kwalijk is, is dat zelfs onze nationale nieuwsomroep, de NOS, steeds vaker journalistiek bedrijft vanuit een links perspectief. Nieuws van een staatsomroep hoort objectief te zijn. Gelukkig rectificeert de NOS regelmatig fouten, maar de vraag blijft waarom die fouten er zo vaak insluipen. Ik begrijp dat de druk om snel te publiceren groot is, toch mag dat nooit een excuus zijn voor het verspreiden van onjuiste berichten.' •

Mostafa Hilali,
militair

'Het is duidelijk dat de gewelddadige rellen in Den Haag laten zien dat zwijgen over fascisme en leugens niet helpt. We heb-

ben decennia gedacht dat een cordon sanitaire de oplossing was, maar racistische, fascistische en extreemrechtse uitingen zijn alleen maar brutaler geworden. Het aantal geweldsincidenten neemt ook toe. Of je het nu verbaal, fysiek, politiek of maatschappelijk geweld noemt: het groeit aan alle kanten. Zoals Einstein zei: steeds hetzelfde doen en toch een andere uitkomst verwachten is waanzin. Dus nee, we mogen niet langer zwijgen. Politici moeten keer op keer duidelijk stelling nemen. Frans Timmermans, Esther Ouwehand en Stephan van Baarle van Denk zijn daar altijd duidelijk over.

'Ben je echt blind, of doe je alsof?'

'De tijd van goedpraten is voorbij. Met bezorgde burgers kun je in gesprek gaan, maar fascistische relschoppers die bewust met NSB-vlaggen lopen en de Hitler-groet brengen, horen daar niet bij. Daar voel ik geen enkele verbinding mee. En het waren niet zomaar een paar raddraaiers, zoals extreemrechts nu beweert. Tegen die ontkeners zeg ik: ben je echt blind, of doe je alsof? Of ben je zelf een fascist of racist en is het pijnlijk dat je nu door je eigen bondgenoten wordt ontmaskerd? In de kast blijven kan niet meer. Dat is hun probleem. Onze taak is om het licht van de waarheid op fascisme te laten schijnen en het bloot te leggen.' •

Dimple Sokartara,
communicatieadviseur

‘De uit de hand gelopen demonstratie op het Malieveld afgelopen weekend laat zien hoe kwalijk het is dat politieke leiders het volk tegen elkaar ophitsen. Fascisme is een gevaarlijk idee en kan nooit winnen, omdat geen enkel land alleen uit één etniciteit bestaat. Nederland al helemaal niet. Het is ook belangrijk uit te leggen wat de gevolgen zijn van Nederlandse daden. Mensen liepen met de VOC-vlag, maar verwacht je dan niet dat Indone-

‘Fascisme is een gevaarlijk idee en kan nooit winnen’

siërs, die in hun eigen land zijn beroofd en achtergesteld, uiteindelijk naar Nederland komen? Naar het ‘welvarende’ land dat dankzij die VOC-roof rijk werd, en waar ze willen blijven? Nederland is gebouwd op koloniale roof en goedkope buitenlandse arbeidskrachten. Ga dan niet klagen dat er nu ‘niet-Nederlanders’ in dit land wonen.’ •

Roos Wagener,
publicist

‘Ik vind het een moeilijke kwestie en heb er lang over moeten nadenken. Negeren werkt vaak niet, maar acties ondernemen of tegenspreken kan nog meer averechts werken. Feit is dat voor vele mensen, soms ook voor mij, gevoelens belangrijker zijn dan de feitelijke waarheden. Dat

‘Ik heb dus geen goed antwoord op deze stelling’

maakt het dan ook zo moeilijk om hier als maatschappij mee om te gaan. Ik geloof wel dat we met elkaar in gesprek moeten blijven, maar soms staan we zo ver van elkaar af dat ook dit niet mogelijk meer is. Ik heb dus geen goed antwoord op deze stelling en vrees dat dit probleem in de toekomst alleen maar groter kan gaan worden.’ •

Jakob de Jonge,
kunstenaar

‘Als burger kan je in theorie fascisme gewoon negeren en je leven leiden. Dat lijkt natuurlijk aantrekkelijk, maar daarmee lossen we uiteindelijk het probleem niet op. Integendeel, het wordt erger en erger. En kan strak ook gevolgen voor jou en je eigen kinderen hebben: Bij het fascisme wordt elke keer een zondebok gezocht voor het eigen politieke falen. Nu zijn het ‘moslims’, ‘asielzoekers’ en ‘links’ maar binnenkort ben jij zelf misschien aan de beurt. Fascisme heeft de neiging om problemen ‘op te lossen’ met geweld. Niet alleen binnen Nederland maar ook daarbuiten: kijk hoe heel Europa zich voorbereidt op oorlog met Rusland, in plaats van het zoeken naar vrede en een diplomatieke, duurzame oplossing. Als we ons niet uitspreken tegen fascisme leidt dat zowel binnen als buiten Nederland tot geweld: intern tegen minderheden, extern als onderdeel van de NAVO tegen iedereen die door de VS en Israël als vijand worden bestempeld. We moeten ons niet ophitsen, niet in een fuik laten jagen, niet laten intimideren en ons dus verzetten.’

Ook politici moeten zich hier in woord en daad tegen verzetten en zich duidelijk uitspreken tegen nationalistisch en imperialistisch fascisme. Maar voor hen is het uitspreken tegen fascisme niet voldoende: je moet ook komen met een eigen verhaal en geloofwaardige alternatieven.

‘Wat is dan wel het probleem waardoor mensen geen huis kunnen kopen?’

En dat is precies het probleem: de ‘linkse’ oppositie heeft nauwelijks een eigen verhaal. Groen-Links-PvdA is daar een schoolvoorbeeld van. Ze zijn niet proactief, maar reactief bezig en laten zich daardoor steeds leiden door rechts. Dat is altijd een zwaktebod, om telkens maar te vertellen dat je het niet eens bent met rechts en extreemrechts. Begrijp me niet verkeerd, uitspreken blijft noodzakelijk, maar als je geen eigen verhaal hebt, dan levert dat uiteindelijk ook niets op. Vertel eens waarom we links moeten stemmen? Wat hebben jullie dan te vertellen over hoe de wereld in elkaar zit en wat er niet goed is aan het kapitalistische systeem? En leg dat nou eens heel simpele woorden uit aan gewone mensen.

Wat is dan wel het probleem waardoor mensen geen huizen kunnen kopen -als het geen islam en migratie is? Wat is dan wel het probleem waardoor mensen te weinig geld hebben om rond te komen? Wat is wel het probleem dat de inkomens zo extreem ongelijk zijn? En wat is het probleem achter de genocide in Gaza? Leg dat eens uit. Wie veroorzaakt dat? Wie zijn de oligarchieën die dit soort beslissingen nemen? Hoe pakken we die aan? Waarom loopt ‘links’ zelf zo kritiekloos achter de NAVO, en de wapenindustrie aan? Hoe komt het dat we verzeild zijn geraakt in een technocratische nachtmerrie van politici die uitvoeren wat Amerika opdraagt en Israël opdraagt? •

**THOMAS
VON DER DUNK**Publicist.
Cultuurhistoricus.

Stemt u straks op een partij die medeplichtig is aan massamoord?

Ja, die vraag komt vast even keihard binnen. Maar de vraag moet worden gesteld: stemt U straks op 29 oktober bij de Kamerverkiezingen op een partij die medeplichtig is aan massamoord?

Met andere woorden valt intussen niet meer de houding te betitelen die de Nederlandse regering en de (gewezen) ultrarechtse coalitiepartijen PVV, VVD, BBB plus wat klein grut aannemen ten opzichte van Israël. Eentje die zelfs de notoire schipperaar en slappeling Caspar Veldkamp – want ook diens houding valt niet anders te omschrijven – te gortig werd en in augustus deed aftreden.

Ik geloof dat er in de afgelopen decennia zelden zo openlijk zichtbaar een genocidaal bloedbad is aangericht, als waarvoor de huidige rechts-extremistische club van Netanyahu tekent. Na de verbale ontmenselijking van de Palestijnen door een aantal van zijn fascistoïde ministers volgt nu de fysieke, waarbij openlijk honderden als wapen wordt ingezet.

Inmiddels wordt er niet meer omheen gedraaid dat het einddoel etnische zuivering en annexatie van de Gazastrook is, en in het kielzog daarvan ook de

Westelijk Jordaanoever. Door nu met een bombardement op Doha openlijk te proberen de onderhandelaars van de tegenpartij te vermoorden – een staaltje van brutaliteit waaraan zich zelfs Hitler en Stalin volgens mij nooit waagden – geeft Netanyahu te kennen schijt aan de rest van de wereld te hebben en niet in welke vrede dan ook geïnteresseerd te zijn.

De reactie van Europa daarop, maar ook speciaal van Nederland, valt niet anders dan als erbarmelijk te omschrijven. Dick Schoof, een tot premier omhooggevalen kantoorclerk zonder enige eigen visie, wil of meer benul, weigerde stelselmatig om duidelijk te maken of, en zo ja waar, er voor hem een rode lijn bestond.

Intussen zijn officieel al meer dan zestigduizend Palestijnen vermoord – spaar mij het laffe woordje ‘omgekomen’ – als het er feitelijk al niet meer dan honderdduizend zijn. Doelgericht worden journalisten geëlimineerd, en een deel van de Israëlische bevolking is al zo diep gezonken dat er uitkijplekken zijn ingericht om met een glas wijn in de hand op veilige afstand de vernietiging van Gaza gade te slaan.

En Schoof en de zijnen? Die spreken hun zorg over de ontwik-

kelingen uit. En verzekeren dat ze die zorg ook aan Israël overbrengen.

Waar het CDA een duidelijke draai heeft gemaakt, blijven PVV, VVD, BBB en al hun trawanten ook nu nog pal achter Israël staan. Zelfs een boycot van goederen uit de bezette gebieden was lang niet bespreekbaar. Laf verschuilde vooral de VVD zich stevast achter de mantra dat men het Europees moet aanpakken, wetend dat het daar niet van komt. Door hun weigering om ook maar één sanctie te nemen, maken deze partijen zich medeplichtig aan massamoord.

Een absoluut dieptepunt is bereikt waar het gaat om medische opvang in Nederland van Palestijnse kinderen. Niet alleen de PVV, wie niets onmenselijks vreemd is, maar ook de VVD en de SGP lagen dwars. Ik weet niet welke abjecte vorm van christendom men in die laatste kring – waar men zo graag te pas en te onpas met de Bijbel schermt – aanhangt, maar met de christelijke kernwaarde van barmhartigheid heeft het niets te maken. Het achter de onvoorwaardelijke steun aan Israël liggende theologische concept van het Uitverkoren Volk wordt hier tot zijn uiterste vorm doorge-

voerd, en aan deze perverse theologische zelfbevrediging worden twee miljoen Palestijnen opgeofferd.

Moreel even diep gezonken is de VVD, met het ultrapopulisme van Yesilgöz voortdurend pogend om de PVV te overtroeven. Die partij is helemaal in de greep geraakt van figuren als Uri Rosenthal, die als kortstondig minister van Buitenlandse Zaken zijn ambtenaren verbood om in welk rapport dan ook maar enige kritiek op Israël te uiten.

Als een Trump avant-la-lettre poogde hij toen al de waarheid te censureren om de – nu toch echt tot volslagen fictie verworpen – leugen van Israël als ‘democratie’ en ‘rechtstaat’ overeind te houden.

De VVD pleitte inzake de zieke Palestijnse kinderen voor ‘opvang in de regio’. Mevrouw Yesilgöz voerde als een van de argumenten aan dat het voor zieke kinderen niet zo goed is om zo’n heel eind te reizen.

Ja, u leest het goed. Zo onbeschaamd cynisch is deze VVD. Weet dus op wie u stemt, als u straks dat hokje rood inkleurt. Maar misschien is ingeval van een eigen verre reis 130 km mogen sjezen op de snelweg in uw genoeglijke leventje inderdaad van groter gewicht. ●

Van Weel (VVD): VluchtelingenWerk mag n meer helpen bij gezinshereniging

Vluchtelingen die hier mogen blijven krijgen het vanaf volgend jaar moeilijker om hun gezin naar Nederland te halen. VluchtelingenWerk moet stoppen met helpen bij gezinshereniging, zegt minister David van Weel (VVD) van Asiel en Migratie.

De subsidie gaat omlaag van 23 naar 13 miljoen euro. De Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) neemt het werk van VluchtelingenWerk over, bevestigt een woordvoerder van de minister aan NRC.

Nu wachten ongeveer 59.000 vluchtelingen met een verblijfsvergunning op hereniging met hun partner of kinderen. De aanvraag is ingewikkeld en vraagt veel papieren binnen korte tijd. Tot nu toe hielpen zo'n duizend mensen van VluchtelingenWerk

met formulieren en bewijsstukken. Ze regelden ook afspraken bij ambassades voor DNA-onderzoek.

De IND moet dit straks doen, maar volgens NRC is de dienst daar nog niet klaar voor. Er komt alleen online uitleg en een telefoonnummer voor bijzondere gevallen. De IND zegt dat er nog wordt gepraat over het overnemen van taken.

Advocaat Corrien Ullersma, expert in migratierecht, noemt het besluit slecht: 'Een aanvraag doen is bijna niet te doen voor iemand die dat niet gewend is.' Ze is bang dat mensen hun recht ver-

liezen door moeilijke regels: 'Het formulier zit vol moeilijke woorden en is niet te begrijpen voor gewone mensen.'

Ook het COA maakt zich zorgen. 'Als VluchtelingenWerk stopt, kan dat zorgen voor onrust bij bewoners en personeel', zegt een woordvoerder tegen NRC. De IND heeft al veel achterstand. De wachttijd kan oplopen tot 23 maanden. Docent Mark Klaassen noemt het besluit 'heel onverstandig'. Volgens hem schaadt de overheid zo het recht op gezinshereniging. •

DAVID VAN WEEL, DEMISSIENAIR MINISTER VAN JUSTITIE EN VEILIGHEID.

Veel aanwijzingen dat rechtse hooligans geweld wilden in Den Haag

D66-PARTIJLEIDER ROB JETTEN REAGEERT BIJ BUITENHOF OP DE RELLEN IN DEN HAAG. BEELD: YOUTUBE

Na de rellen op zaterdag 20 september in Den Haag, waarbij agenten en journalisten werden aangevallen en het kantoor van D66 werd vernield, maken mensen zich zorgen over extreemrechts geweld en politieke woede.

Bij het geweld raakten veel agenten en journalisten gewond, een politieauto werd in brand gestoken en het D66-kantoor kapotgemaakt. De vraag is: hoe kon dit gebeuren? Antifa Utrecht, dat zelf onder druk staat door een motie in de Tweede Kamer, zegt dat er 'duidelijke aanwijzingen' waren voor het geweld.

Volgens Antifa hadden groepen als Defend Netherlands hun plannen gedeeld in Telegram-groepen.

'Kom 20 september naar het Malieveld en je moet flink vechten, jonge', staat in een onder-

schept bericht (waarschijnlijk gericht aan een antifa-spion). Daarna: 'Heb je gezien wat er in Australië gebeurt? Daar worden groepen zoals jullie in elkaar geslagen door rechtse mensen die hun land verdedigen.'

'Wij zijn geen racisten, maar realisten', staat in een ander bericht op Instagram bij Linksinhethetnieuws. De schrijver dreigde ook 'linkse groepjes' met 'MMA-vechters' die op 'D-Day', 20 september, aanwezig zouden zijn.

Ook de organisator van de demonstratie, 'Els Rechts' (schuilnaam van Els Noort, een bekende PVV-aanhanger), wist van de

niet

Op deze pagina's brengt de Kanttekening nieuws in eenvoudig Nederlands, gevolgd door een interview met een nieuwe Nederlander. Zo willen we toegankelijk zijn voor mensen met een migratieachtergrond die de taal nog niet goed beheersen. •

BEELD: YOUTUBE

Nederland erkent Palestijnse staat 'nog niet'

Nederland hoort voorlopig niet bij de landen die Palestina als staat erkennen. Minister van Buitenlandse Zaken David van Weel (VVD) wil die erkenning bewaren als drukmiddel voor later.

Dat is heel anders dan wat VN-baas António Guterres zei in New York: 'Een staat is een recht, geen beloning.' Voor Nederland is erkenning een manier om invloed uit te oefenen.

Van Weel wil dit gebruiken bij gesprekken over de toekomst van Palestina, als er een wapenstilstand komt. Hij ziet die toekomst in twee staten naast elkaar. Maar

dan moeten Israël en Palestina wel eerst gaan praten, schrijft NRC.

Het is de vraag of dat gaat gebeuren. Want telkens als er een akkoord ligt, past Israël de afspraken aan, meldt *Al Jazeera*. Na een aanval op Hamas in Qatar zijn de kansen op een wapenstilstand kleiner geworden. Israël zegt dat Hamas niet wil meewerken.

Het erkennen van Palestina zal niet meteen iets veranderen,

DAVID VAN WEEL. BEELD: ANDY TAYLOR/ UK HOME OFFICE

maar houdt wel het idee van twee landen die samen moeten leven in stand, schrijft NRC.

Sinds 22 september erkennen 158 van de 193 landen die lid zijn van de Verenigde Naties Palestina als staat, of willen dat gaan doen. •

Adviesbureau gaf Yesilgöz extreme ideeën voor 'asielcrisis'

In 2022 werden de meest opvallende ideeën bedacht om de asielproblemen in Ter Apel op te lossen. Van enkelbanden voor asielzoekers tot streng bewaakte opvangplekken: adviesbureau KPMG zag weinig grenzen. Minister Dilan Yesilgöz (VVD) vroeg hen om hulp.

Dat blijkt uit een uitgebreid artikel van NRC. De minister vroeg KPMG om oplossingen voor de grote opvangproblemen, maar liet haar eigen juridische afdeling, DWJZ, bewust buiten de

plannen.

KPMG bedacht 164 mogelijke maatregelen. Sommige waren erg streng, zoals het volgen van mensen met enkelbanden en het zware bewaken van detentiecentra met zware beveiliging. Eén plan kreeg zelfs

de naam 'Samos op Schiermonnikoog'. Het bureau keek daarna of de plannen uitvoerbaar waren. Volgens hen kon alles.

Toen de juridische afdeling DWJZ het advies zag, waarschuwden ze meerdere keren dat de plannen moeilijk uitvoerbaar waren. Maar hun waarschuwingen werden aangepast. Belangrijke kritiek verdween of werd afgezwakt voordat de minister het las.

De plannen werden later door de rechter en de Raad van State afgekeurd. Ze waren in strijd met de wet en zijn dus nooit uitgevoerd. Kort daarna viel het kabinet-Schoof, juist door ruzie over migratie.

Toch is het belangrijk om dit te blijven bespreken, schrijft NRC. Want ook nu liggen er weer plannen op tafel die volgens rechters te ver gaan. •

VVD-LEIDER DILAN YESILGÖZ. BEELD: YOUTUBE

komst van deze groepen. Dat blijkt uit een bericht op sociale media waarin ze 'Tot morgen' schrijft aan Dutch Hooligans Scene.

YouTube-kanalen Bender en Left Laser maakten lange video's waarin het gewelddadige gedrag van de relschoppers goed te zien is. In de video van Left Laser is ook Els te zien, die snel vertrekt. Ze zegt niets over wat er is gebeurd met de 20.000 euro die was ingezameld voor beveiliging.

Journalist Chris Klomp, die ook bij 'Elsfest' was, noemt het onzin dat 'links' het geweld veroorzaakte. 'Dit is grote onzin. Het was geen links geweld. Het was een geplande actie van hooligans en Defend-groepen, aangewakkerd door sprekers die opriepen tot vechten. Heel onverantwoordelijk, BVNL', schrijft hij op Facebook. •

Kamil Özdemir fotografeerde Go

De Kanttekening spreekt elke maand met nieuwkomers in Nederland. Dit keer: fotograaf Kamil Özdemir. Zijn foto's hangen nu in de Grote Kerk in Goes.

EEN 4-MEIHERDENKING IN GOES, VASTGELEGD DOOR KAMIL ÖZDEMİR

● ANNE-ROSE HERMER

Kamil Özdemir woont sinds twee jaar in Nederland. Eerst in Rotterdam, momenteel in Goes. Hij groeide op in Turkije en kreeg op zijn twaalfde zijn eerste camera. 'In mijn gezin was altijd een camera aanwezig en werden veel foto's gemaakt. Toen ik twaalf was, gaf mijn vader mij er een cadeau. Simpel, maar precies wat ik nodig had. Vanaf dat moment hield ik me als amateur bezig met fotografie, zowel analoog als digitaal. Waar ik ook naartoe ging, mijn camera ging mee. Zo begon mijn fotografeerverhaal. Voor een

'Ik verliet Turkije om in veiligheid te kunnen leven'

jongen van die leeftijd was dat spannend: geld sparen voor een nieuw rolletje, wachten tot het ontwikkeld was. Soms viel een foto tegen. Tegenwoordig maken we al bijna twintig jaar foto's met

de mobiele telefoon, maar uiteindelijk blijven dat toch telefoons.'

Hij had echter nooit gedacht dat fotografie ooit een middel zou worden om te integreren in een ander land. Özdemir is een doorzetter, maar hij heeft veel achter de rug.

Gevangenis

Het leven van Kamil Özdemir staat sinds oktober 2016 volledig op zijn kop. Omdat hij als gülenist werd bestempeld, verloor hij zijn baan. In 2017 werd hij gearresteerd en bracht uiteindelijk zes jaar en drie maanden in de cel door. 'Nadat ik uit de gevangenis kwam, ben ik naar Nederland gegaan. Dat was de wens van mijn vrouw. 'Als jij vrijkomt, gaan we naar Nederland', had ze gezegd. En zo gebeurde het ook. Ik verliet

Turkije om in veiligheid te kunnen leven. Voor rechtvaardigheid, vrijheid en een menswaardig bestaan ben ik gevlucht.'

Over Nederland wist hij niet veel, behalve wat hij in geschiedenisboeken had gelezen en enkele reisverhalen. Hij had geen speciale verwachtingen. 'Maar hier slaap ik in rust. Ik heb niet meer de angst dat er 's morgens politie voor mijn deur staat. In dit land voel ik me veilig. Na mijn vrijlating uit de Turkse gevangenis is er zelfs opnieuw een rechtszaak tegen me geopend en een arrestatiebevel uitgevaardigd vanwege een tweet die ik had geplaatst.'

Özdemir benadrukt dat hij veel van Turkije houdt, maar dat de regering de mensen onderdrukt.

Mentaal veel te verwerken

Gelukkig is Kamil Özdemir weer op vrije voeten. Maar uit de bijchriften van sommige foto's blijkt dat hij mentaal nog veel te verwerken heeft. Een goed voorbeeld is een foto waarop een groot blauw oog is geschilderd op een muur. 'Ik voelde me weer gezien na mijn gevangenschap', legt Özdemir uit. Op een andere foto is Goes te zien toen het nogal mistig was. 'Dat deed me denken aan mijn nieuwe bestaan in Nederland, dat ook in mist gehuld is.'

Hij heeft in Turkije dertien jaar lesgegeven. De laatste drie jaar werkte hij als bestuurder aan de universiteit. Hij zou graag weer docent zijn. 'Door mijn arrestatie kon ik mijn promotie in de geschiedenis niet afronden. Ik zou heel graag promoveren en colleges geven aan de universiteit. Mijn eerste voorkeur is geschiedenis, maar lesgeven in fotografie kan ook. Ik wil graag van nut zijn voor de maatschappij. In Turkije heb ik altijd met dat doel gewerkt en dat wil ik in dit land ook. Zoals wij in Turkije zeggen: 'Het water stroomt altijd en vindt zijn weg.' Uiteindelijk vindt alles zijn plaats. Daar

es om zich er thuis te voelen

geloof ik in.'

Uit sommige foto's blijkt Özdemir's interesse in geschiedenis, bijvoorbeeld bij een 4 mei-herdenking in Goes of een fraaie foto van het stadhuis. 'Behalve moskeeën zijn er in Turkije bijna geen historische gebouwen meer. De meeste panden waren van hout en zijn in de loop van de tijd afgebrand.'

'Het water stroomt altijd en vindt zijn weg'

Gekooide pauw

Een van de fraaiste foto's is die van een pauw. Deze schitterende vogel zit achter tralies. 'Die pauw doet me aan mezelf denken tijdens mijn gevangenisperiode. Hij heeft veel talenten, maar hij zit gekooïd

en kan geen kant op.' Daar zegt hij een heleboel mee. Als je de teksten bij de foto's leest, moet je eigenlijk ook tussen de regels door lezen.

Het is beslist niet allemaal kommer en kwel. Neem een ietwat vervallen bankje vlak bij het water. Aanvankelijk vroeg Özdemir zich af waarom iemand daar een bankje had neergezet. 'Het lijkt een rare plek, maar wanneer je op de bank zit en ademhaalt, voel je de vrijheid in je longen.'

Op een andere foto van een brug zijn een aantal zwaar verroeste slotjes te zien die ooit zijn opgehangen door verliefde mensen. Er zit één uitzondering tussen, waar hij trots op wijst: een vrij nieuw slotje. Uit de inscriptie blijkt dat het afkomstig is van een koppel dat vijftig jaar getrouwd is. Dat vindt Özdemir bijzonder. Hij vraagt zich wel serieus af of de eigenaren van de andere verroeste slotjes de liefde nog steeds zo koesteren als op de dag waarop ze dat slotje ophingen.

Het station van Goes ontbreekt ook niet. 'Treinen zijn voor mij een symbool van afscheid en hereniging', legt hij uit.

Selecteren van de foto's

Özdemir beschikt over een archief met zo'n 4.000 foto's. Zestien foto's zijn geselecteerd voor de tentoon-

BEELD: KAMIL ÖZDEMİR

stelling *Goes door de ogen van een nieuwkomer*. De reacties zijn positief. Bezoekers zijn over het algemeen erg geïnteresseerd. Een foto die ook de aandacht trekt is gemaakt tijdens de zogenoemde blauwe uren: dertig minuten voor zonsopgang en dertig minuten na zonsondergang. De lucht heeft dan een speciale blauwe gloed. Hierdoor krijgt een schijnbaar gewoon stadsgezicht iets bijzonders. Voor Özdemir is de foto extra speciaal, omdat zijn vrouw erop staat.

Toen hij net in Nederland arriveerde, was hij nog maar kort uit

de gevangenis. 'Tijdens mijn proces om weer te wennen aan de buitenwereld, ervoer ik tegelijkertijd de moeilijkheden van het aanpassen aan een vreemd land. Ik ben iemand die positief naar het leven kijkt, maar mentaal was ik ontzettend moe. Ik denk dat het fotograferen van de stad waarin ik woon mij heeft geholpen om tot rust te komen. Bovendien geeft het me ook een gevoel van verbondenheid met de stad waarin ik leef. Dankzij de projecten in Rotterdam en in Goes heb ik veel nieuwe mensen leren kennen. Dat beschouw ik als een grote winst.' ●

BEELD: KAMIL ÖZDEMİR

BEELD: KAMIL ÖZDEMİR

Waarom statushouders wel voor de woningmarkt

Hoewel de schijnwerpers stonden op de strafbaarheid van illegaliteit, is er nog dat andere wetsvoorstel dat de PVV door de Tweede Kamer loodste toen linkse Kamerleden even de andere kant opkeken: het afschaffen van de voorrangspositie van statushouders op de woningmarkt.

● MAJORIE VAN LEIJEN

Waarom zorgen voor nieuwkomers, als de 'gewone Nederlander' moeite heeft met het vinden van een huis? En: statushouders zouden in zulke grote getale sociale huurwoningen betrekken dat het aanbod voor de 'gewone Nederlander' er alleen maar minder op wordt. Hier moet wat aan gedaan worden, door statushouders voortaan uit te sluiten van een voorrangspositie, vindt de PVV.

Vooropgesteld, het gaat misschien niet om zulke hoge aantallen als je zou denken. In 2022 werd tussen de 6 en 7 procent van de sociale huurwoningen toegewezen aan statushouders, nieuwko-

mers die een verblijfsvergunning hebben gekregen en dus in Nederland mogen wonen. Het ging om 11.000 woningen, op een totaal van 162,5 duizend sociale huurwoningen die dat jaar vrijkwamen.

Bovendien zijn er tal van redenen om juist wel, en juist voor deze groep, te zorgen. Experts hebben vanuit verschillende hoeken beargumenteerd waarom statushouders wél voorrang zouden moeten krijgen, of waarom het voorstel van de PVV geen stand

houdt. We zetten de argumenten op een rijtje.

Mona Keijzer

De meest recente, en misschien wel meest verrassende, uitspraak kwam van minister van Volkshuisvesting Mona Keijzer, nota bene dezelfde bewindsvrouw die in februari dit jaar het wetsvoorstel indiende om statushouders niet langer voorrang te geven. Toch is ze het niet eens met het PVV-voorstel dat op 1 juli werd aangenomen in de Tweede Kamer.

'Hoe moeten statushouders dan aan een huis komen?'

men in de Tweede Kamer.

Dit amendement, ingediend door Jeremy Mooiman (PVV), stelt voor om de wet zo te wijzigen dat statushouders in alle gevallen worden uitgesloten van voorrang, ook als ze tot een categorie behoren die wel voorrang verdient, zoals slachtoffers van huiselijk geweld of daklozen. Statushouders kunnen simpelweg nooit tot zo'n categorie behoren, aldus het amendement.

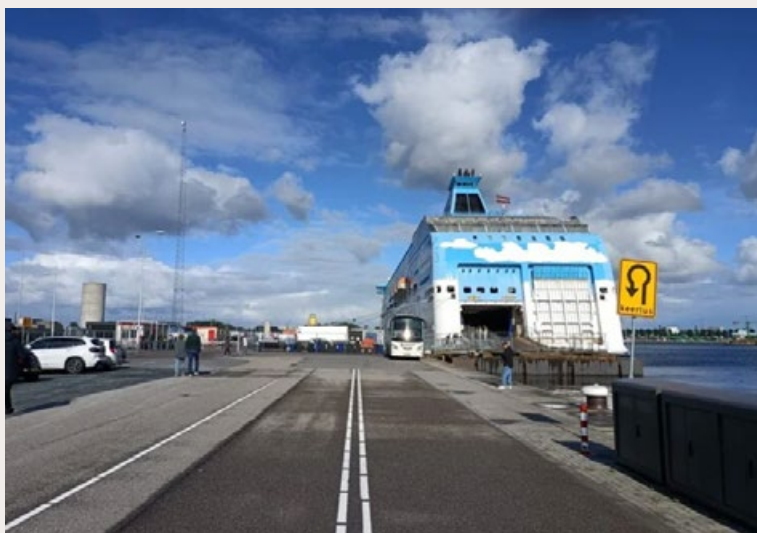
Dit is, zo zag ook Keijzer, discriminatie op grond van nationaliteit en dat mag niet in Nederland of in andere EU-landen. Dit betekent echter niet dat ze opeens voorstander is van voorrang voor

statushouders. Integendeel, de demissionair minister zet in op haar eigen wetsvoorstel, waarop ze in september een reactie verwacht van de Raad van State. In dit voorstel worden statushouders op gelijke voet geplaatst met andere woningzoekenden. Ze kunnen wel tot een urgentie categorie behoren, maar zullen ook even hard moeten zoeken als iedereen. Dit is wel zo eerlijk, zo vindt Keijzer.

Oneerlijk speelveld

Of dat nu wel zo eerlijk is, blijft de vraag. Statushouders beginnen immers niet vanaf hetzelfde punt als andere woningzoekenden. Ze beginnen vaak letterlijk vanaf nul. Dit betekent: geen netwerk om op terug te vallen, geen kennis van de woningmarkt en vooral: geen plek op de wachtlijst van de sociale huursector, een lijst waar de 'gewone Nederlander' gemiddeld zo'n één tot vier jaar op staat. Dit maakt deze groep kwetsbaar genoeg om het label 'urgentie' te verdienen, vinden veel maatschappelijke organisaties.

Dit oneerlijke speelveld was dan ook een van de kritiekpunten van de Raad van State toen het in 2015 reageerde op een soortgelijk voorstel van Joram van Klaveren, toen lid van de PVV. Hoe moeten statushouders dan wel aan een huis komen als dit niet door middel van een voorrangspositie is, vroeg het zich af. De Afdeling argumenteerde toen bovendien dat het schrappen van deze voorrangscategorie, en niet de andere categorieën, indirecte discriminatie is op basis van nationaliteit. De onderbouwing waarom het juist statushouders zijn die het moeten ontgelden, ontbrak.

CRUISESCHIP GALAXY IN AMSTERDAM WORDT GEBRUIKT ALS NOODOPVANG VOOR 1500 ASIELZOEKERS. BEELD: DE KANTTEKENING

rang moeten krijgen op

Mits de Afdeling compleet anders is gaan kijken naar deze kwestie, heeft ook het voorstel van Keijzer weinig kans om te worden omarmd door deze instantie. Dezelfde kritiekpunten zijn namelijk ook op haar wetsvoorstel van toepassing.

Wachten op een woning

En dan zijn er de vele bezwaren van de asielketen zelf. Het Centraal Orgaan opvang Asielzoekers (COA) voorop, want dit krijgt direct te maken met de gevolgen. Deze instantie is verantwoordelijk voor – de naam zegt het al – de huisvesting van asielzoekers. Maar als statushouders geen woning kunnen vinden, moet het COA zich over hen ontfemen.

WONINGEN VOOR STATUSHOUDERS AAN DE JUPITERKADE IN DEN HAAG. BEELD: FLICKR

‘Dit maakt integratie bijna onmogelijk’

Zolang dit het geval is, blijven ze in de asielzoekerscentra, waar chronisch te weinig plek is en de gemiddelde wachttijd nu al zeven jaar bedraagt, aldus de instantie.

In 2024 waren er ongeveer 19 duizend statushouders in de opvang, van wie er ruim 13 duizend wachtten op een woning, schreef het vorig jaar. In 2025 is ruim een derde van de bewoners van COA-locaties statushouder. ‘De statushouders moeten langer wachten, er zullen meer opvangplaatsen nodig zijn en de kosten nemen flink toe.’

Ook VluchtelingenWerk wijst op deze negatieve gevolgen, vooral voor de statushouders zelf. Volgens hen is het vanuit een azc bijna onmogelijk om te beginnen met een nieuw leven. ‘Zonder

huisvesting is het voor statushouders moeilijk om werk te vinden, een opleiding te volgen en sociale contacten op te bouwen. Dit maakt integratie bijna onmogelijk’, schreef het in reactie op het voorstel van Keijzer.

Praktische bezwaren

Dit is ook wat de Vereniging van Nederlandse Gemeenten keer op keer stelt. Integratie is niet alleen een kwestie van sociale beweging, er komen veel praktische zaken bij kijken en dit begint allemaal bij huisvesting. Gemeenten hebben nu een wettelijke taak om statushouders huisvesting te bieden en om de inburgering te regelen, en deze zijn nauw met elkaar verbonden. Wanneer statushouders in azc’s blijven wonen, zijn ze

niet verbonden aan een gemeente, verliezen gemeenten grip op wanneer en hoeveel statushouders zich melden en worden ze zo belemmerd in hun regierol, aldus de VNG.

Deze regierol van de gemeente dreigt met de huidige wetsvoorstellen verloren te gaan. Want in feite is er geen sprake van voorrang voor statushouders. Gemeen-

aan de norm te kunnen voldoen. De PVV wil zelfs dat de taakstelling helemaal verdwijnt.

De VNG is kritisch op zowel het amendement van de PVV als het wetsvoorstel van Keijzer. In een brief aan de Eerste Kamer op 5 september schreef het dat het verbod op voorrang, zoals voorgesteld door de minister, de wettelijke taakstelling voor gemeenten

‘De PVV wil zelfs dat de taakstelling helemaal verdwijnt’

ten hebben een taakstelling om een bepaald aantal statushouders te huisvesten. Zonder prioritering kunnen ze niet aan deze taakstelling voldoen. Kritische politici wijzen op het feit dat gemeenten het voorrangsprincipe gebruiken om

om statushouders te huisvesten zo goed als onmogelijk maakt. Het PVV-voorstel noemt het onwerkbaar en onuitvoerbaar.

De Raad van State vindt het een slecht plan. De Eerste Kamer moet zich erover nog buigen. ●

‘Wilders wint niet op inhoud, ma

Wilders wint niet door migratie maar door emotie. Ex-D66-spindoctor Roy Kramer ontleedt in zijn boek hoe verhalen, herkenning en gevoel belangrijker zijn dan verkiezingsprogramma's of rationele argumenten.

PW-LEIDER GEERT WILDERS VOERT CAMPAGNE OP DE HAAGSE MARKT. BEELD: NICK GAMMON/AFP

● EWOUT KLEI

Roy Kramer was jarenlang actief voor D66, onder andere als spindoctor, en kent de Haagse politiek van binnenuit. In zijn nieuwe boek *Waarom Wilders wél wint* analyseert hij waarom populistische als Geert Wilders en Donald Trump successen boeken. Kramer stelt dat de gangbare verklaring hiervoor – het komt door migratie – te kort door de bocht is. Volgens hem draait het niet om beleidsinhoud, maar om herkenning, narratief en emotie.

De titel van uw boek is *Waarom Wilders wél wint*. Bedoelt u dat hij de verkiezingen van 29

oktober gaat winnen? Of bedoelt u 'winnen' in een bredere zin?

‘De titel is bewust dubbelzinnig. Na de verkiezingen van 22 november 2023 kopten de media massaal dat Wilders had gewonnen omdat Nederlanders tegen migratie zijn. Ze legden een inhoudelijke link. Tachtig procent van de Nederlanders wil minder migratie, dus stemmen veel kiezers op Wilders. Maar zo simpel is het niet. Mensen stemmen niet omdat ze een beleidskeuze rationeel hebben afgewogen, maar omdat ze zich in een lijsttrekker herkennen.

‘Wilders wint omdat hij het spannendste verhaal heeft en de sterkste emotionele snaar raakt. Het gaat er niet om wat er in een verkiezingsprogramma staat, want dat leest bijna niemand. Het gaat er juist om of een politicus gevoelens kan oproepen, of hij een herkenbaar gezicht biedt. En dát doet Wilders beter dan zijn collega's.’

Maar veel kiezers en commentatoren zullen zeggen: migratie was toch hét thema van 2023?

‘Dat klopt op het eerste gezicht. Migratie stond in de campagne centraal, zeker in de framing. Maar dat verklaart niet waarom zoveel mensen op Wilders stemmen. Neem de opkomst van Pim Fortuyn in 2002. Ook toen werd gezegd dat migratie de sleutel was. Maar er speelde natuurlijk veel meer. Fortuyn bood immers een verhaal dat nieuw en spannend was. Wilders doet nu hetzelfde. Hij creëert een narratief waarin hij én de held is die het volk verdedigt, én de underdog die wordt tegengewerkt door de elite. Die dubbele rol maakt hem zo sterk als politicus.’

Dus kiezers kiezen niet primair voor standpunten, maar voor herkenning en gevoel?

‘Precies dat. Kiezers zijn best bereid hun standpunten aan te passen, als ze zich maar thuis voelen bij een politicus. Wilders raakt met zijn optreden een gevoelige snaar bij veel mensen. Zij nemen zijn standpunten over bijvoorbeeld de islam en de Europese Unie over.’

U zegt dat Wilders en Trump sociale media veel slimmer inzetten dan anderen. Hoe werkt dat?

‘Kijk, vroeger begon politiek met een congres, een beleidsnota, een interview in de krant. Maar Nederlanders lezen gemiddeld een half uur per week een krant. Daar bereik je de massa niet mee. Tegelijk zitten mensen uren per dag op sociale media. Wilders en Trump begrijpen dat perfect. Ze posten eerst een standpunt op X of Facebook, scheppen daarmee ophef, en pas daarna wordt het vertaald naar beleid of Kamerwerk.

‘Dat klinkt misschien een beetje banaal, maar dit is cruciaal. Stel je twee politici voor, A en B. A spreekt duizend mensen toe, B spreekt tienduizend mensen toe. Wie wint er dan? B natuurlijk. Wilders en Trump hebben geleerd dat bereik alles is. Middenpartijen denken nog te vaak in de logica van de verzuiling, dat je je vaste achterban bedient en die blijft de partij wel trouw. Maar zo werkt het allang niet meer.’

U schrijft dat u zich zorgen maakt over de staat van de democratie. Wat gaat er volgens u mis?

‘Het probleem is dat populistische wereldwijd al twintig jaar aan een opmars bezig zijn. Fortuyn was een pionier, daarna kwamen Wilders, Trump en al die anderen. Wilders viel ooit uit een kabinet, maar komt nu sterker terug.

ar op emotie'

'Wilders raakt met zijn optreden een gevoelige snaar bij veel mensen'

Trump verloor in 2020, maar staat weer klaar. Populistische bewegingen verdwijnen dus niet vanzelf.

'De klassieke strategie dat je populistische negeert, werkt nu niet meer. Eveneens is het overnemen van de standpunten van de populistische een doodlopende weg. Je kunt als middenpartijen wel strenger worden op migratie, maar de PVV blijft groot omdat Wilders een gevoel aanspreekt dat veel dieper zit. We hebben daarom een nieuwe strategie nodig. Je moet nieuwe politici rekruteren buiten de Randstad, lageropgeleiden aanspreken en verhalen vertellen die de emotie raken.'

Populistische partijen beroepen zich graag op de volksstem. Voor progressieve partijen lijkt 'volk' bijna een vies woord te zijn geworden.

'Dat is een recente ontwikkeling. Middenpartijen hebben ooit óók namens het volk gesproken. Denk aan D66-leider Hans van Mierlo, die appelleerde aan het volk, of aan PvdA-premier Willem Drees. Tegenwoordig lijkt alleen het populisme namens het volk te spreken, terwijl democratische partijen dat net zo goed zouden kunnen doen.'

U gaat nog verder in uw boek. U stelt dat alle ideologieën – liberalisme, socialisme, christendemocratie, populisme – gebouwd zijn op irrationele overtuigingen. Soms zelfs op iets wat op een complottheorie lijkt. Hoe

bedoelt u dat?

'Het woord 'complottheorie' klinkt meteen heel negatief, zeker na corona. In die tijd doken er allemaal bizarre ideeën op. Vaccins zouden je autistisch maken, dat soort nonsens. Maar ik bedoel iets anders. Iedereen heeft een basisnarratief, een emotionele grondhouding.

Neem de liberalen. Zij voelen een sterk wantrouwen jegens de overheid. Soms is die achterdocht terecht, maar niet altijd. Stel dat je ouders je mishandelen en de overheid zorgt dat je langer naar school kunt, dan is het juist positief dat de overheid ingrijpt in het persoonlijk leven van mensen. Maar toch blijven liberalen vasthouden aan dat gevoel.

'De socialisten hebben een sterk wantrouwen jegens het bedrijfsleven. Soms is dat gevoel terecht, maar lang niet altijd natuurlijk. Immers, bedrijven kunnen mensen geweldige kansen bieden, mensen opleiden, wat voor de samenleving doen. Maar dat zie je niet als je bedrijven per definitie met achterdocht bejegt. Mijn punt is dus dat we moeten erkennen dat iedereen irrationele ideeën koestert, niet alleen populistische.'

Als we kijken naar de verkiezingscampagne van 2023, welke fouten maakten Dilan Yeşilgöz, Pieter Omtzigt en Frans Timmermans waardoor Wilders kon winnen?

'Je moet een onderscheid maken

tussen fouten van de korte termijn en die van de lange termijn. Voor de korte termijn waren de debatten heel belangrijk, waarin Wilders excelleerde. Neem het roemruchte SBS-debat. Wilders pakte Timmermans hard aan en de PvdA-voorman had daar geen goed weerwoord op. Dat had ook te maken met debattervaring. Wilders was voor de zesde keer lijsttrekker, Timmermans heeft een lange staat van dienst maar trok voor het eerst de lijst. Hij was nog niet door de wol geverfd.

'Als je kijkt naar de langere termijn, dan zie je dat middenpartijen structureel dezelfde fout

helemaal niet per se zo hoeft te zijn.

'In 2002 weigerde de toenmalige VVD-leider Hans Dijkstal in Jip-en-Janneke-taal te praten. De VVD verloor mede hierdoor de verkiezingen. Kiezers willen dat politici klare taal spreken. Dat geeft hen een gevoel van herkenning, dat ze serieus worden genomen. Neem Donald Trump. Hij praat op zo'n manier dat ook gewone mensen hem kunnen begrijpen. Met een technisch betoog bereik je de mensen niet. Politiek moet een duidelijk verhaal vertellen. Als je de complexe werkelijkheid vertaalt naar gewone

'In 2002 weigerde de toenmalige VVD-leider Hans Dijkstal in Jip-en-Janneke-taal te praten'

maken. Ze richten zich namelijk te veel op hogeropgeleiden, mensen die *NRC* of *de Volkskrant* lezen. Maar dat is een minderheid van het electoraat. Er is een enorme groep Nederlanders die helemaal geen kranten leest, laat staan deze kranten, en die vindt bij populistische wel een stem.'

Wilders scoort met oneliners en simplificatie. Is dat slim van hem, of dom van de kiezers?

'Het woord 'versimpeling' heeft een negatieve klank. Toegankelijkheid klinkt al een stuk positiever. Toch zijn veel politici er huiverig voor om de politiek toegankelijker te maken, omdat ze bang zijn dat ze hiermee de complexe werkelijkheid geweld aandoen. Terwijl dit

taal, vergroot je juist de democratische betrokkenheid.'

Dus middenpartijen zouden ook eenvoudiger moeten communiceren?

'Ja, absoluut. Laten we bijvoorbeeld eens kijken naar de Troonrede. Een onderzoek van de Universiteit Utrecht liet zien dat dertig procent van de Nederlanders de tekst hiervan niet begrijpt. Dat is een enorm probleem. Hoe kun je burgers meekrijgen als je boodschap letterlijk onbegrijpelijk is voor drie op de tien Nederlanders?'

In de Nederlandse samenleving zijn verschillende kloven: die tussen rijk en arm, links en rechts, stad en provincie,

Samenleving.

hoog- en laagopgeleid. Welke scheidslijn is volgens u het belangrijkste?

'Voor mij is de kloof tussen hoog- en laagopgeleid het meest bepalend. Vroeger was de belangrijkste scheidslijn iemands levensbeschouwing. Je was katholiek, protestant, liberaal of socialist. De verzuiling gaf mensen houvast. Nu zie je dat de samenleving is verdeeld in groepen van dezelfde maatschappelijke laag. Hoogopgeleiden gaan vooral met hoogopgeleiden om, laagopgeleiden met laagopgeleiden. Mensen zonder

universitaire opleiding horen andere geluiden dan wat er in NRC of de Volkskrant staat.

'Natuurlijk zijn andere maatschappelijke kloven ook relevant. De tegenstelling tussen stad en platteland, rijk versus arm, enzovoort. Ik ben vrijzinnig genoeg om dat te zien. Alleen bepaalt de opleidingskloof wel heel veel, mede omdat de journalistiek bijna volledig in Amsterdam zit. NRC verhuisde niet voor niets naar Amsterdam. Dat maakt de afstand tot grote groepen Nederlanders alleen maar groter.'

Maar moeten die kloven wel overbrugd worden? Of mag je accepteren dat sommige partijen en media zich richten op hoogopgeleiden?

'Het is niet erg als één of twee partijen zich richten op hoogopgeleiden. Maar als alle middenpartijen dat doen, dan laat je een groot deel van de samenleving over aan de populistten. Dan organiseer je je eigen verlies. Daarom pleit ik ervoor dat middenpartijen zich breder oriënteren. Want dat vergroot herkenning en dus ook de steun voor de democratie.'

maak over de democratie zelf. Over de rechtsstaat, de rechten van minderheden, en uiteindelijk ook over onze welvaart. Mijn boek is gericht op het brede midden. Niet alleen D66, maar VVD, GroenLinks-PvdA en het CDA. Die partijen verschillen minder van elkaar dan vaak wordt gedacht en hechten allemaal aan onze democratische verworvenheden.

'Ik wil laten zien dat deze verworvenheden meer steun moeten krijgen bij bredere lagen van de bevolking. Dat je mensen moet raken in het hart, niet alleen in

'Je moet mensen in het hart raken, niet alleen in het hoofd'

Aan het begin van uw boek zegt u eerlijk dat u D66-lid bent. Bent u niet bang dat lezers u daarvoor partijdig vinden?

'Dat risico is er. De Volkskrant interviewde mij ook over mijn boek, en zette 'ex-D66-spindoctor' in de kop. Dat schrikt sommige mensen natuurlijk af. Maar ik kies voor transparantie. Iedereen organiseert zich uiteindelijk in groepen. Je hoeft je daar niet voor te schamen.

'Het gaat er mij om dat je je openstelt voor anderen. Ik probeer in mijn boek juist eerlijk en evenwichtig te zijn richting andere groepen mensen. Ik wil laten zien dat je ook van populistten kunt leren, zonder dat je hun agenda hoeft over te nemen.'

Maar wat onderscheidt u dan van de 'onderbuikfluisteraars'?

'Het verschil is dat ik me zorgen

het hoofd. Politiek moet een wenkend perspectief zijn, geen handleiding voor een Ikea-kast.'

Dat pleidooi doet denken aan het initiatief Voor Ons Nederland van voormalig VVD-kroonprins Klaas Dijkhoff. Hij kreeg veel kritiek, ook vanuit progressieve hoek.

'Het is een goed initiatief. In progressieve media werd hier inderdaad nogal cynisch op gereageerd, alsof het een pr-stunt van de VVD was om ook stemmen uit het politieke midden te winnen. Maar ik vind die kritiek niet helemaal fair. Voor Ons Nederland zet zich in voor een weerbare democratie, het bestrijden van populisme en het tegengaan van polarisatie. Dat zijn doelen waar ik volledig achter sta. Juist nu zijn zulke initiatieven broodnodig.'

ROY KRAMER, BEELD: MILOU VAN DER WILL

KIRSTEN VAN DEN HUL

‘Heb uw naaste lief als uzelf’

Als we de Haagse signalen mogen geloven, worden dit de verkiezingen van de nieuwe naastenliefde. Goed nieuws, zou je denken. Maar het punt met die nieuwe naastenliefde is dat ze nogal selectief wordt toegepast. Nepo-naastenliefde, zeg maar.

Het begon met de asielnoodmaatregelenwet, en het door de PVV ingediende amendement dat illegaal verblijf in Nederland strafbaar stelt. Zowel de wet als het amendement werden in juli door een Kamermeerderheid aangenomen. Nu blijkt dat met dat amendement inderdaad ook hulp bieden aan ongedocumenteerden strafbaar wordt, zo maakte de Raad van State onlangs bekend. Iets waar talloze maatschappelijke organisaties en hulpverleners al langer voor hadden gewaarschuwd. Onder meer de SGP, die in juli ondanks die waarschuwingen nog voor zowel wet als amendement stemde, eist nu een aanpassing. ‘Juist omdat wij naastenliefde belangrijk vinden, kunnen wij niet aanvaarden dat dit mogelijk strafbaar wordt’, aldus SGP-Kamerlid Diederik van Dijk. En ook het CDA kan alleen instemmen als de wet ‘adequaat gerepareerd wordt’ aldus

Henri Bontenbal.

Ik verslikte me bijna in mijn thee toen ik dat las. Beperken gezinshereniging? Geen punt. Het strafbaar stellen van het niet meewerken aan terugkeer? Geweldig plan. Maar oh wee als de wet en het aangenomen PVV-amendement barmhartige Samaritanen uit de eigen achterban zou raken. Die liefdadigheid moet natuurlijk koste wat kost beschermd worden. Want het Leger des Heils moet hun soep wel in vrijheid kunnen uitdelen. Eén en al naastenliefde, voor de Nederlandse christelijke medemens wel te verstaan. Het criminaliseren van ongedocumenteerde vluchtelingen, daarmee hebben de confessionelen in ons parlement dan weer geen enkel probleem. Alles goed en wel, maar de nieuwe naastenliefde kent grenzen.

Dat zagen we onlangs ook bij het zoveelste tenenkrommende Gaza-debat, waar het inmiddels dubbel demissionaire kabinet nogmaals zijn uiterste best deed de oppositie ervan te overtuigen dat het toch echt heel hard bezig is maatregelen te nemen tegen de genocide door Israël op burgers in Gaza. De stemmingsuitslagen lieten echter – wederom – een totaal ander beeld zien. Beide ingediende moties over medische evacuatie van kinderen uit Gaza werden weg-

‘Beide moties over medische evacuatie van kinderen uit Gaza werden weggestemd’

gestemd. Mede dankzij de nieuwe naastenliefde van de SGP.

Op dezelfde dag als deze diepste stemmingen plaatsvonden, overleed de Palestijnse Jud Awad, die aan een goed behandelbare vorm van leukemie leed, nog maar 15 maanden oud. Jud had de pech in Gaza geboren te zijn, waar ziekenhuizen stelselmatig zijn kapotgebombardeerd en een schrijnend tekort is aan alles. Ze was niet welkom in Nederland, ondanks verwoede pogingen van een Nederlandse arts om haar hier te laten behandelen. Mocht u het hebben gemist: Nederland prijkt sinds het uitbreken van de oorlog

onderaan internationale lijstjes, met nul (!) toegelaten medische evacués uit Gaza. Lang leve de nieuwe naastenliefde.

En dan heb ik het nog niet eens over de selectieve verontwaardiging van de PVV naar aanleiding van de afschuwelijke moord op de 17-jarige Lisa uit Abcoude. De verdachte verbleef in een opvanglocatie van het COA, en dus werd Wilders wakker. Alsof de veiligheid van vrouwen hem ooit eerder aan het hart ging. Nog nooit heb ik Wilders betrap op ook maar enige aandacht voor het onderwerp femicide. De moord op Ida, Bouchra, Joeweela of Jessica, nog maar een paar weken terug? Geen woord. Sterker nog: de PVV stemde eind vorig jaar doodleuk tegen een voorstel van GroenLinks-PvdA voor meer geld voor de aanpak van femicide. Maar nu de verdachte een asielzoeker lijkt te zijn, springt Wilders erop als een pitbull. Compassie? Alleen als het uitkomt. Eigen volk eerst.

Ik mag toch hopen dat er in al die partijen met de mond vol van joods-christelijke beschaving tussen al dat prediken over de nieuwe naastenliefde nog wel tijd is om eens een bijbel open te slaan. Ik kan Mattheus 22 van harte aanbevelen, vers 39 om precies te zijn.

Amen. ●

Protest tegen strafbaar stellen van criminelen'

Ongedocumenteerden en hun sympathisanten protesteerden in Den Haag tegen het strafbaar stellen van illegaliteit. 'Onze economie draait op migranten.'

● TAYFUN BALCIK

De blauwe en rode petjes van de FNV bieden uitkomst tegen de felle middagzon in Den Haag. Het is 27 graden en het parkje tegenover Den Haag Centraal is gevuld met enkele honderden 'illegale' arbeiders en hun steunbetuigers die samen demonstreren tegen de strafbaarstelling van illegaliteit. De wet moet nog door de Eerste Kamer, maar op 1 juli stemde de Tweede Kamer al vóór, na een blunder van linkse partijen. Enkele Kamerleden van de Partij voor de Dieren en de PvdA waren afwezig vanwege Ketji Koti.

Op het podium probeert een muziekband de moed erin te houden, maar de onwennige, gespannen gezichten van ongedocumenteerde arbeiders spreken boekdelen. Hun aanwezigheid in Nederland staat op het spel. De politiebusjes rondom het park maken de dreiging extra voelbaar.

In deze omstandigheden kunnen zij alleen via de institutionele

bescherming van de vakbond, die de demonstratie heeft georganiseerd, naar buiten treden en hun ongenoegen met het demissionaire kabinet uiten. Velen durven toch niet te spreken. De oudere, witte vakbondsleden doen dat veelal namens hen.

moet worden. Er staat niks over of je een paspoort moet hebben of hier geboren moet zijn. Het idee alleen al dat je het verblijf van mensen strafbaar gaat stellen, vind ik zo onchristelijk en totaal niet in overeenstemming met de waarden van onze maatschappij.'

Met christendom doelt hij

daar helemaal niks mee te maken.'

Hij vindt het goed dat de FNV haar nek uitsteekt en zich over deze groep ontfermt, want volgens hem is het een hypocriete discussie. 'Je kunt best tegen migratie zijn, maar dan moet je tegen je kiezers ook zeggen dat ze voortaan zelf naar de winkel moeten, in plaats van pakjes laten bezorgen. En wil je een pizza op een regenachtige zondagavond? Dan ga je, zonder migranten, maar jezelf lekker natfietsen naar de pizzeria.'

Verderop staan twee oudere vrouwen. Een van hen houdt een bordje vast. 'Tussen mijn hoofd en mijn onderbuik zit mijn hart', heeft Nelleke daarop geschreven. Dat vereist enige toelichting. 'Nou, je kunt een heel rationeel oordeel hebben over legaliteit, maar in de basis gaat het om menselijkheid.'

Ze vindt het logisch dat mensen naar Nederland komen. 'Zij zoeken toch een beter leven, vaak uit veiligheidsoverwegingen. Of ze willen juist het leven dat zij niet hebben gehad mogelijk maken voor hun kinderen. Dat moet herkend en erkend worden, in plaats van mensen weg te stoppen.'

Koker van de PVV

Nelleke werkt zelf bij VluchtelingenWerk en ziet 'nogal wat' voorbij komen, van hopeloze statushouders tot ongedocumenteerden. 'Die zijn echt aan het overleven, en verrichten soms ook illegale arbeid om in leven te blijven. Deze wet komt uit de koker van de PVV, gericht tegen asielmigratie. Over arbeidsmigranten kunnen ze nauwelijks praten, want daar leunt de hele economie op. Ze drijven een wig tussen allerlei mensen die hierheen komen.'

Op het podium wordt inmiddels in het Engels gescandeerd: 'Deze wet is onrechtvaardig. Men-

'Tussen mijn hoofd en mijn onderbuik zit mijn hart'

Onchristelijk

'Ik sta hier omdat niemand illegaal kan zijn', zegt Gerhard van Roon, met een petje op. Hij is met zijn kleindochter gekomen, die een kartonnen bordje vasthoudt waarop staat: 'Geen mens is illegaal'. Opa legt uit: 'We hebben een prachtige Grondwet en artikel 1 zegt dat iedereen in Nederland in gelijke gevallen gelijk behandeld

geenszins op de interpretatie die rechtse politici erop nahouden. Die zouden alleen lippendienst bewijzen aan de zogenoemde 'joods-christelijke fundamente' van Nederland. 'Nou, wat zegt het christendom dan?' vraagt hij retorisch. 'Heb je naaste lief. En dat staat ook in de Thora. Het gaat om medemenselijkheid, en de strafbaarstelling van illegaliteit heeft

BEELD: TAYFUN BALCIK

BEELD: TAYFUN BALCIK

an illegaliteit: 'Wij zijn geen

sen zullen hierdoor schade onder- vinden. Deze wet is onwettig. Ze is in strijd met internationale verdra- gen, met ILO-verdragen en met Europese wetgeving. Wij zijn werknemers, geen criminelen. Wij hebben rechten."

Nederland heeft het ILO-ver- drag met daarin arbeidsrechten voor huishoudelijk personeel niet geratificeerd.

'We gaan die wet tegenhou- den,' wordt verder geroepen vanaf het podium. 'Het is onmenselijk, onrechtvaardig en onuitvoerbaar. Gewone mensen, werkers, vaders, moeders, kinderen. Wij zijn arbei-

'Ik ben hier uit
solidariteit'

ders, geen criminelen.'

Berry komt net aanlopen met een kleurrijk bord. 'Iedereen heeft recht op een thuis', heeft hij erop geschilderd, met drie vuisten in de lucht, een tentje en een eenzaam mannetje op een bank. 'Ik ben hier uit solidariteit', zegt hij.

Hij is het op zich niet oneens met het feit dat mensen zelf hier- heen trekken en dat Nederland niet de hele wereld kan opvangen. 'Maar het gaat natuurlijk om de grote oorzaken van migratie. Oorlog, geweld, ongelijkheid. Zolang we daar niks aan doen, vind ik dat mensen het recht hebben om hier naartoe te komen.'

Volgens hem gaat het om uit- buiting, maar ook om klimaatver-

andering. 'Daar hebben wij bijvoorbeeld minder last van dan Afrika.' Ook wijst hij erop dat veel bedrijven gebruikmaken van zwart werk. 'Daaruit ontstaat vol- gens mij het verblijfsrecht van al deze mensen. Hun arbeid is ken- nelijk nodig.'

Tienduizenden leegstaande gebouwen

Ook activisten van Migreat zijn aanwezig in Den Haag. Liam wil wel reageren. 'Ja, we kunnen hier niet oneindig veel mensen huis- vesten, maar we kunnen er wel veel meer huisvesten dan we nu doen', zegt hij. 'Eén ding waar we momenteel altijd over horen, is dat er niet genoeg huizen zijn. Maar er zijn tienduizenden leeg- staande gebouwen in handen van investeringsmaatschappijen en verhuurders, daar hoor je nie-

mand over.'

Nederland mag volgens hem de migrantenarbeiders dankbaar zijn. 'Zonder hen zouden we niets kunnen. Wie zouden er anders zijn om het werk te doen dat we het

We kunnen veel
meer mensen
huisvesten dan
we nu doen'

minst graag zelf doen? We dele- geren dat werk vaak aan migranten- arbeiders en behandelen hen vervolgens ook nog eens slecht. Zo bouw je geen samenleving op. Dit is uitbuiting.'

Een van de weinige migranten- arbeiders die wél wil spreken, is Alex uit de Filipijnen. Hij woont inmiddels legaal in Nederland en is gekomen met zijn zoon. 'Wij hel- pen bouwen aan Nederland', staat op zijn bord.

"Zij komen hier met de beste bedoelingen. De omstandigheden en het systeem hebben hen hier- heen geleid. Niet omdat ze slechte mensen of criminelen zijn, maar omdat ze op zoek zijn naar kansen: om te leven en hun gezinnen te onderhouden. Het lot heeft hen hier gebracht, en ze willen Neder- land een beter land maken dan ze het aantreffen.' •

BEELD: TAYFUN BALCIK

‘Dit is ons thuis.’ Turkmeense Syrië

Op het strand van Umm al Tuyur in Syrië zijn de tentjes weer open. De boulevard loopt vol, de chalets zijn verhuurd, de parkeerplaatsen zijn bezet. Overal langs de weg wordt gebakken: brood, kip of versgevangen vis. Ook het restaurant van Ahmed doet goede zaken. ‘Dat is wel eens anders geweest. Er waren dagen dat ik hier niet eens naar buiten durfde’, vertelt hij.

● MAJORIE VAN LEIJEN

Ahmed is Turkmeens, evenals het merendeel van de ruim 1100 inwoners van het kustplaatsje in het noordwesten van Syrië, gelegen in de provincie Latakia. Hij is er geboren en getogen, net als veel andere Turkmenen. Hij voelt zich als een vis in het water van deze Mediterrane kust, grapt hij. En nu, sinds de val van het Assad-regime, kan hij eindelijk zichzelf zijn.

De vlag hangt uit in het dorp. De Turkse, om precies te zijn. Overal zie je de witte maan en ster, te midden van het wapperende rood. Vaak wappert ernaast de Syrische vlag, waar de bovenste rode strook juist is vervangen met de groene kleur, om een nieuw Syrië in te luiden. De vlaggen hangen verbroederend naast elkaar,

‘We voelen ons verbonden met deze vlag’

alsof het lot van Syrië is verbonden met dat van Turkije.

‘Toen het regime omver werd geworpen, veranderde onze toekomst. We konden eindelijk vrij zijn. Dit is hoe we onze blijdschap uiten. We voelen ons verbonden met deze vlag’, zegt Ahmed. ‘Maar ik ben een Syriër, hoor.’

Honderden jaren geleden

De Turkmenen vormen een minderheidsgroep in Syrië. Hun voorouders streken hier neer in de 11e eeuw, sindsdien zijn ze er blijven wonen. Er zijn geen officiële cijfers, omdat Syrië geen etnische census uitvoert. De Syrische Turkmenen zelf schatten hun aantal op ongeveer 3.5 miljoen, waarvan 1.5 miljoen nog de Turkse taal spreken. Ze wonen voornamelijk in het noorden van Syrië: op de Turkmenberg bij Latakia, rond Aleppo, Idlib, Homs, Tartus, maar ook rondom Damascus. Sommigen assimileerden en hebben nog weinig binding met de Turkse taal en cultuur, maar in deze kustplaats is die nog volop in leven.

Dat is ook niet gek, legt Ahmed uit. ‘Jarenlang mochten we onze taal niet spreken. We moesten onze identiteit verbergen, want we konden elk moment worden opgepakt. We hielden ons letterlijk verstopt in onze huizen. We durfden nauwelijks de straat op te gaan’.

Het is de eerste keer dat hij hierover praat met een persoon van buiten zijn gemeenschap, vertelt hij. Dit blijkt ook uit de verhalen van niet-Turkmenen, die naar het strand zijn gekomen voor een dagje weg. Verbaasd kijken ze naar de Turkse vlaggen. ‘Het zijn er wel veel’, mompelt een voorbijganger. ‘Mijn familie komt hier al jaren, maar wist nooit van de Turkmenen. We hadden geen idee dat ze hier woonden en wat ze meemaakten onder het Assad-regime’, vertelt Noor al-Din, een toerist uit Damascus.

Onder zowel Hafez als Bashar

‘Mijn moedertaal is Turks, mijn Arabisch is beperkt’

al-Assad werden de Turkmenen systematisch gemarginaliseerd. Ze werden niet erkend als etnische minderheid, want het regime wilde een Arabische nationale

TURKSE EN SYRISCHE VLAG IN UMM AL-TUYUR. DAAR TUSSENIN: EEN VLAG VAN DE LOKALE AUTORITEITEN

ërs willen nergens anders wonen

AHMED UIT UMM AL-TUYUR

identiteit opleggen. Hun taal was verboden in het onderwijs en in de media, maar ook in het dagelijks leven durfden ze nauwelijks Turks praten, want discriminatie was alom. 'Mijn moedertaal is Turks, mijn Arabisch is beperkt. Als ik een kapotte koelkast had, dan kon ik niet zomaar een nieuwe kopen. Als er iets kapot was in mijn huis, dan kon ik geen aanne-mer bellen. We leefden jaren met kapotte spullen', vertelt Ahmed.

Tijdens de burgeroorlog werd de situatie voor de Turkmene onhoudbaar. In Latakia en op de Turkmenberg voerden Rusland, dat het Assad-regime te hulp schoot, luchtaanvallen en bombardementen uit. Circa 300.000 Turkmene werden gedwongen te vluchten. In 2015 vluchtten

HET STRAND VAN UMM AL-TUYUR

TOEGANGSPOORT UMM AL-TUYUR

alleen al zo'n 1.500 Turkmenen over de grens naar Turkije. Turkije had het over een etnische zuivering, omdat de acties gericht leken te zijn op het verdrijven van soennitische gemeenschappen van strategische gebieden. Alawietische gemeenschappen werden vervolgens aangemoedigd in de leegstaande dorpen te gaan wonen.

Nu veel Turkmenen weer terugverhuizen naar hun oorspronkelijke dorpen in Syrië, zijn er veel spanningen tussen de oude en nieuwe bewoners, vertelt Keram uit de pittoreske kustplaats Burj al-Islam op de Turkmenberg. Hij remigreerde onlangs van Turkije naar zijn dorp, waar hij een charmant restaurant opende aan een van de stranden die vroeger het exclusieve eigendom was van de Assad-familie. Sinds de machts-overname is het strand openbaar en Syrische toeristen komen er massaal op af.

'De zaken gaan goed, maar we voelen ons niet veilig hier. Onlangs stonden de bergen hier in brand. We geloven niet dat dit komt door hitte, het is aangestoken om ons hier weg te krijgen. Toen de brand geblust was, vonden we een tekst in de bergen. 'Jullie hebben de vrijheid om te reizen, wij hebben de vrijheid om te verwoesten',

'Ik hoor bij deze zee'

stond er. Dat was voor ons bedoeld.'

Erkenning als etnische groep

Toch heerst er onder veel Turkmenen nog steeds een feeststemming. De machtswisseling wordt gezien als een overwinning. Veel Turkmenen sloten zich tijdens de burgeroorlog aan bij de oppositie. Politiek organiseerden ze zich ook. In 2012-2013 werd de Syrian Turkmen Assembly (STA) opgericht. Vertegenwoordigers van deze organisatie namen deel aan vredesgesprekken, waarin ze hun visie op de toekomst van Syrië uiteen zetten.

De organisatie bestaat nog steeds en ook nu hebben ze een duidelijke boodschap aan regeringsleiders. Ze willen als etnische groepering in de nieuwe grondwet opgenomen worden, met expliciete rechten. Ze willen hun taal en cultuur behouden, politieke representatie, onderwijs in het Turks en erkenning als onderdeel van de Syrische etnisch-religieuze compositie.

Deze eisen, die veel lijken op eisen van andere etnische minderheden zoals de Koerden, zijn tot dusver niet ingewilligd. De Turkmenen nemen geen deel aan de interim-regering en waren niet uitgenodigd voor het Nationale Dialoog Congres in februari, waarin de toekomst van Syrië werd besproken. Er zijn weliswaar gesprekken geweest tussen inte-

rim-president Ahmed al-Sharaa en de STA, maar dit heeft nog niet geleid tot concrete resultaten.

Toch zullen Turkmenen minder snel geneigd zijn hun onvrede te laten blijken door middel van protest of geweld. Ze genieten de steun van Turkije, een bondgenoot van de Syrische regering, die op verschillende plekken in het noorden van Syrië een flinke vinger in de pap heeft. Een Turkse delegatie van het YTB — een Turkse overheidsinstantie gericht op Turken in het buitenland, kwam afgelopen februari nog op bezoek in Umm al-Tuyur en Burj Islam om te zien en horen wat de inwoners nodig hadden. Of en wat er van deze steun terechtkomt, moet nog blijken. De invloed van Turkije in Syrië is bovenal ondergeschikt aan de eigen strategische belangen.

Voor Ahmed uit Umm al Tuyur hoeft het allemaal niet zo hoog op te lopen. Op de vraag of hij in Syrië meer Turkse invloed zou willen zien, haalt hij de schouders op. 'Ik heb geen idee, ik heb nooit in Turkije gewoond. Ik weet niet hoe het is om onder Turks gezag te leven.' Hij had bovendien de keuze kunnen maken om naar Turkije te verhuizen, het land waarmee hij zich verbonden voelt in taal, cultuur en identiteit. Toch was er geen haar op zijn hoofd die hem hiertoe kon verleiden, vertelt hij. 'Ik ben een Turkmeense Syriër. Dit is mijn thuis. Ik hoor bij deze zee. Ik zou nooit ergens anders willen wonen.' ●

AFBEELDINGEN VAN EEN TURKSE EN SYRISCHE VLAG IN EEN RESTAURANT IN UMM AL-TUYUR

ABDELKADER BENALI

Schrijver.

Voor progressieve stemmen is geen plek meer op tv

Ook wanneer ik ze een kans geef, zal ik worden teleurgesteld door de talkshows. Afgelopen zomer werd de rechts-populistische kiezer goed bediend met om de dag wel een islamofob of op z'n minst racistisch getoonzet item, waarin steevast migranten of kinderen van migranten het moesten ontgelden. Ik weet dit omdat de meest rabiate meningen in korte clips via de sociale media hun weg naar me wisten te vinden. En ik las erover in de kranten, want inmiddels is het zo dat talkshows verdienen gerecenseerd te worden.

De talkshow waarvan je stiekem hoopt dat ze aan cordon sanitaire doen, *Pauw en De Wit*, meldde quasi-jolig dat ze een linkse kroeg willen zijn waar ook de rechtse stem welkom is. Maar hoe ver ga je in rabiate meningen welkom heten?

De angst regeert. Ik kijk al jaren geen talkshows omdat het speelse karakter ervan, dat eruit bestond dat je aan de tafel meerstemmigheid trof, compleet is vervangen door enkel en alleen nog de rechtse stem. En die rechtse stem wordt dan weer becommentarieerd door een andere rechtse stem, wat leidt tot een echokamer

waar je doof van wordt.

Die rechtse stem eist op hoge toon. De rechtse stem is wars van relativiseringsvermogen. Die rechtse stem gebiedt hoe de wereld eruit moet zien. De rechtse stem klaagt aan, veroordeelt en spreekt de straf uit. De rechtse stem vertegenwoordigt het gezonde verstand.

den gasten, maar enkelen een moslimachtergrond hadden, waaronder ondergetekende.

In televisieland is men in volle vaart bezig om de progressieve stem, waar van oudsher migranten aansluiting op vonden, uit te wissen. Vanaf volgend jaar zal ook De Nieuws BV (BNNVARA) ophouden te bestaan, een van de weinige

lukt. Lichtpuntjes daargelaten, zoals de indrukwekkende serie van Nadia Moussaid waarin ze Israël en Palestina bezoekt. Maar eigenlijk kan de NPO beter worden opgeheven.

Ooit was er een moslimomroep waarin de progressieve moslimstem een podium kreeg, maar daar trok een nogal excentrieke omroepdirecteur een spoor van vernieling. Een absolute aanrader is de podcast die over deze man en de moslimomroep is gemaakt, onder de titel *Onaantastbaar*. Hierin komen journalisten aan het woord waarvan ik er een aantal persoonlijk ken en die zich met hart en ziel inzetten voor een verrijkend medialandschap. Ze geloofden in de missie. Uiteindelijk betaalden ze een dure prijs.

Met verbijstering heb ik naar de podcast geluisterd omdat ik het verhaal van binnenuit hoorde: als journalist met een moslimachtergrond ben je in Hilversum extreem kwetsbaar. Het is moeilijk om niet cynisch te worden. Er is weinig veranderd. Ik ken journalisten van kleur die achter de schermen vechten voor meer diversiteit en me berichten hoe moeilijk het is om ook deze stemmen erdoorheen te krijgen. Hun namen kan ik niet prijsgeven, want daarmee zou ik hun functie in gevaar brengen. ●

‘Van de honderden gasten hadden maar weinig een moslimachtergrond’

Maar op de vraag of de talkshow niet tot een eenzijdige afspiegeling van het debat was geworden, antwoordde de hoofdredacteur huichelachtig dat dat toch helemaal niet zo was: aan hun tafel waren alle stemmen welkom.

De leugen is de norm. Op X vroeg iemand aan Grok, de zoekmachine van Elon Musk, of moslims aan het woord kwamen bij de ochtendshow van WNL. Het antwoord was dat er, van de honder-

radioprogramma's waar mensen van kleur hun talenten konden delen. Zelfs de onschuldige radio is niet veilig voor deze ideologische kaalslag die door het medialandschap gaat.

Zo wordt de weg vrijgemaakt voor elke dag Nederlandse Fox-televisie die helemaal is ingesteld op polarisatie en vreemdelingenhaat. De opdracht om een rijk media-aanbod te presenteren dat ons allemaal aanspreekt, is mis-

‘De bestedeling’: tot in de vorige eeuw werden kinderen geveild

In de Nederlandse koloniën was slavernij, maar niet in Nederland zelf. Toch werden ook hier mensen verkocht: de zogenoemde bestedelingen. Het ging vooral om kinderen – weeskinderen, verlaten kinderen en kinderen met een ouder die in de gevangenis zat. Menno Lanting schreef er een boek over.

● ANNE-ROSE HERMER

In zijn boek *De bestedeling* beschrijft Menno Lanting een systeem dat relatief onbekend is, maar dat vanaf de zeventiende eeuw tot en met 1945 in Nederland werd toegepast en in enkele andere westerse landen. In verband met uitputtende armenhuizen en aalmoezeniersweeshuizen vonden de armenzorg en de kerken het noodzakelijk om mensen – en vooral kinderen – in het openbaar te veilen voor het laagste bedrag.

Ja, het laagste bedrag. Het ging om kinderen die officieel wees waren, verlaten kinderen of kinderen van wie een ouder in de gevangenis zat. Van alle personen die werden geveild ging het in zo’n zeventig procent van de gevallen om kinderen. De overige 30 procent bestond uit arme ouders (20 procent) en geesteszieken (10 procent).

‘Het ging om armen en onderdrukten in de samenleving. Er waren bijvoorbeeld bestedelingen die epilepsie hadden’, legt auteur Menno Lanting uit.

In het dagelijks leven is Lan-

ting een toonaangevend spreker en schrijver over de impact van innovatie, organisatie en leiderschap. Een van zijn boeken werd verkozen tot Managementboek van het Jaar. Hij heeft echter ook interesse in geschiedenis en ging op onderzoek uit toen hij ontdekte dat zijn overgrootmoeder in een weeshuis had gezeten.

ling dat alles zo min mogelijk kostte.

‘In principe bleven de bestedelingen een of twee jaar op hetzelfde adres. Er zijn gevallen bekend van bestedelingen die veel langer op één adres bleven, maar er waren ook kinderen die op veel meer adressen verbleven. Als na de afgesproken periode iemand

brachten regelmatig hartverscheurende taferelen met zich mee.

In het boek wordt een veiling beschreven van een jong meisje dat haar broertje in haar armen had. De persoon die het laagste bedrag bood wilde haar, maar niet haar broertje. De twee werden zonder pardon van elkaar gescheiden. Tijdens de openbare veilingen moesten kinderen vaak op een tafel staan, zodat de aanwezigen goed konden zien op wie ze boden. Er is weinig over bekend, maar voor veel kinderen moet dit een traumatische ervaring zijn geweest. Het aantal bestedelingen loopt in de honderdduizenden.

‘Tijdens de openbare veilingen moesten kinderen vaak op een tafel staan, zodat de aanwezigen goed konden zien op wie ze boden’

Geen familie

Er waren diverse oorzaken waardoor je bestedeling kon worden. De overgrootmoeder van Lanting verloor tijdens een epidemie binnen een paar dagen tijd allebei haar ouders aan een besmettelijke ziekte. Na hun overlijden werd alles in het huis, inclusief de kleding van de kinderen, buiten verbrand om verspreiding van de ziekte tegen te gaan. Iemand die dit beddengoed zou benutten, kon ook besmet worden.

‘Mijn grootmoeder en de andere kinderen uit hun gezin woonden in Deventer, maar ze is geplaatst in Holten. Tegenwoordig is dat 15 minuten met de auto. In die tijd betekende het een halve dag lopen.’

Er was geen familie die de wezen kon opvangen. Daarom werden ze bestedelingen. Ook andere categorieën kinderen brachten schrijnende verhalen met zich mee, zoals van een jong meisje dat te horen kreeg dat ze

Tot zijn verbazing trof hij bij de documenten die hij over haar vond ook bestedelingsformulieren. Wat was dat? De puzzeltocht over dit onderwerp, die twee jaar duurde, leidde tot het boek *De bestedeling*.

Waarom de laagste bieder won

Waarom werden mensen voor het laagste bedrag geveild? Het antwoord op deze vraag is pijnlijk. Het geveilde bedrag werd betaald door de kerk of de overheid, afhankelijk van wie de veiling had georganiseerd. Het was de bedoe-

uit de omgeving aangaf een bestedeling voor minder geld in huis te nemen, dan werd er niet geaard. Het ging om de bestedeling op het goedkopere adres te laten verblijven. Aanvankelijk stonden kinderen die bestedeling waren onder toezicht tot ze 25 jaar werden, wat later werd verlaagd naar 23 jaar.’

Hartverscheurende taferelen bij veilingen

De ervaringen met geesteszieken als bestedeling waren over het algemeen negatief. Het meeste is er bekend over kinderen als bestedeling. De openbare veilingen

MENNO LANTING

eeuw werden in Nederland

COSETTE UIT VICTOR HUGO'S LES MISÉRABLES MAAKT DE VLOER SCHOON. BEELD: ÉMILE BAYARD, 1862

haar in de cel zittende vader te vaak schreef. 'De achterliggende reden hiervoor was waarschijnlijk dat omgang met een gedetineerde niet goed voor haar zou zijn.'

Horror- en succesverhalen

Het systeem van bestedingen kent zowel horror- als succesverhalen. Sommige kinderen kregen op het adres van de 'veilingwinnaars' kansen die ze anders nooit hadden gehad, zoals een vak leren. Vaak ging het om een ambacht, zoals het maken van schoenen. Er is ook een geval bekend waarbij de bestedeling

later de boerderij overnam.

Veel bestedingen werden naar het platteland gestuurd. Soms gebeurde dit omdat het hun eigen omgeving was, maar het overkwam ook kinderen uit Amsterdam of andere grote steden. Eerst moesten de kinderen meemaken dat ze werden verlaten of ze verloren hun ouders. Dan ondergingen ze de vernedering om geveild te worden én verhuisden ze van Amsterdam naar het platteland, bijvoorbeeld naar de Achterhoek.

Kinderen vanaf vier jaar of ouder mochten niet lekker gaan spelen. Niets daarvan. Ze moesten

werken, op het land. 'Door al die spanningen en veranderingen plasten jonge bestedingen nogal eens in hun bed. Daar heb ik complete correspondenties over gevonden. Soms was dit een reden om de besteding door te schuiven naar een ander adres, ondanks dat er speciale lakens voor dit probleem werden verstrekt.'

Toch kende het verplaatsen van de besteding wel grenzen. 'In 1689 kwam er een verzoek uit Suriname om bestedingen te sturen. Dat werd later als een mis-

vaak zochten ze een goedkope werkkraft. De opvoeding was heel streng, wat gebruikelijk was in die tijd. De bestedingen durfden vaak niets te zeggen over een eventuele slechte behandeling, uit angst dat ze niet werden geloofd en voor straf in een gesticht werden geplaatst. En hoewel jongens en meisjes goed van elkaar gescheiden bleven, werd een jonge besteding soms zwanger van de boer.'

Destijds kon je zoiets niet bewijzen, met alle gevolgen van dien. Mensen die een goedkope

'Door al die spanningen en veranderingen plasten jonge bestedingen nogal eens in hun bed'

lukt experiment beschouwd. Los van dat het een verkapte huwelijksmarkt bleek te zijn, stierf een deel van de bestedingen in Suriname aan de gevolgen van tropische ziekten. Bovendien was het onmogelijk om vanuit Nederland goed controle te houden op de bestedingen.'

Streng opvoeding en misbruik

'Het systeem van bestedingen was sterk afhankelijk van de persoonlijke motivatie en integriteit van de pleegouders. Er waren écht mensen die uit goede wil een besteding in huis namen, maar

werkkraft zochten waren vaak zelf erg arm. Ze namen een besteding in huis voor het geld, in plaats van goed voor het kind te zorgen.

'De kinderen mochten een paar maanden per jaar naar school. In de winter, want in de zomermaanden moesten ze op het land helpen. Met wat geluk konden ze een beetje leren lezen en schrijven, wat de pleegouders niet altijd nodig vonden omdat ze dat zelf ook niet of nauwelijks konden. Eind negentiende eeuw kwam men eindelijk tot het beseft dat het bestedingensysteem armoede meestal in stand hield,

in plaats van een vicieuze cirkel te doorbreken. Bovendien stopten de veilingen aan het einde van die eeuw. Het uitbesteden ging echter door tot ongeveer 1945.'

Mensen begonnen vraagtekens te zetten

Vanaf ongeveer 1850 begonnen steeds meer mensen vraagtekens

te zetten bij het systeem van bestedelingen. Vroeger bestond er een geromantiseerd beeld van het leven op het platteland, wat nadelig was voor veel bestedelingen. Buitenstaanders hielden er geen rekening mee hoe hard het leven daar was. Er zijn zelfs gevallen bekend waarin zeer jonge bestedelingen een einde aan hun

leven maakten.

'En dat terwijl de boeken die halverwege de negentiende eeuw over bestedelingen verschenen mierzoete verhalen bevatten. In die periode werden er ook Kamervragen gesteld over bestedelingen.'

Langzaam begon er meer controle te komen op de omstandigheden waaronder bestedelin-

liepen bestedelingen die wegliepen, of veel kattenkwaad uithaalden, het risico om naar de gevangenis in Veenhuizen te moeten, waar boeven, bedelaars en landlopers werden gestraft.'

Overigens waren er nog andere redenen om naar een opvoedingsgesticht te moeten, bijvoorbeeld als de pleegouders merkten dat de kinderen maar in

'Er zijn zelfs gevallen bekend waarin zeer jonge bestedelingen een einde aan hun leven maakten'

gen leefden. Het was één aangekondigde controle per jaar, maar het was in ieder geval iets.

Weglopers

Natuurlijk hebben bestedelingen geprobeerd om weg te lopen. In bepaalde gevallen begrijpelijk, maar in de praktijk een zinloze actie.

'Alles werd in het werk gesteld om weggelopen bestedelingen terug te vinden. Huiszoeking bij familie, noem maar op. Die kloppacht had ook juridische redenen. De instelling waar ze onder vielen, had wettelijke verantwoordelijkheid voor hen. Na het weggelopen kwamen bestedelingen soms in een opvoedingsgesticht terecht, vergelijkbaar met wat nu de jeugdgevangenis is. Bovendien

hun bed bleven plassen. Of masturbeerden, of homoseksuele gevoelens hadden.

Schaamte

Mensen die bestedeling waren geweest praatten daar niet over. 'Vroeger werd er over meer zaken niet gesproken, maar ook met directe nakomelingen werd er niet over gepraat. Vooral uit schaamte, terwijl je er niets aan kon doen. Veel mensen die ik spreek zijn zowel geschokt als verbaasd als ze over dit onderwerp horen.'

Bestedelingen zijn een vergeeten stuk geschiedenis, waarover gelukkig veel bewaard is gebleven. Persoonlijke verhalen zijn minder goed bewaard gebleven, maar veel steden beschikken nog over uitgebreide archieven. ●

ergosana

Medisch Adviesbureau

www.ergosana.nl - i.sevinc@ergosana.nl

**Rijbewijskeuring
B,C,D, (E) groot
rijbewijs**

**Medische Keuring
Levensverzekering**

**Verzuim &
Re-integratie**

**Vaccinatiezorg
particulier /
Bedrijven**

‘Melden van moslimhaat heeft zin genoeg zijn’

Op de Europese actiedag tegen islamofobie ging het over de toenemende haat en de kracht van rechtszaken daartegen. ‘Je geeft ook een moreel signaal: dit accepteren we niet.’

● EWOUDE BUTTER

De Amsterdamse Oranjekerk druppelt vrijdagmiddag 19 september langzaam vol. Het is buiten warm en zonnig en de verleiding om lang buiten te blijven staan is groot. Een jonge vrouw twijfelt even: ‘Dit is misschien wel de laatste mooie dag van het jaar, maar ik ga toch naar binnen. Ik vind dit te belangrijk; er moet meer aandacht voor islamofobie komen. Ik voel me steeds onveiliger. Er moet

limvrouwen dat zich inzet tegen racisme, islamofobie en seksisme.

In het zaaltje in de Oranjekerk zitten meer jongeren dan voorgaande jaren bij dit soort bijeenkomsten, onder andere dankzij de aanwezigheid van leden van het Collectief Jonge Moslims, de Moslim Studenten Associatie Nederland en Meld Islamofobie.

Uitspraak van BBB-minister Mona Keijzer

Dagvoorzitter Roemer van Oordt opent de bijeenkomst. Hij benadrukt het actuele belang van aandacht voor islamofobie. ‘Twee weken geleden hebben negen moskeeën in Nederland nog een haatbrief ontvangen die besmeurd leek met bloed en gisteren nam de Tweede Kamer nog een motie aan om het ‘boerkaverbod’ uit te breiden naar de hele publieke ruimte.’ Hij verwijst verder naar de uitspraak van BBB-minister Mona Keijzer dat antisemitisme bijna onderdeel is van de islamitische cultuur, en van staatssecretaris Jurgen Nobel (VVD) dat ‘een groot deel van de islamitische jongeren ‘onze’ normen en waarden niet onderschrijft’. Tot slot haalt hij het Nationaal Onderzoek Moslimdiscriminatie aan: ‘Dit onderzoek bevestigde opnieuw dat discriminatie van moslims in Nederland geen incident is, maar een structureel en genormaliseerd probleem.’

Daarna volgen diverse sprekers, die niet allemaal goed te verstaan zijn door de akoestiek en herrie uit een aangrenzende zaal.

Islamofobie en anti-Palestijns racisme gaan hand in hand

Anass Koudiss van het Meldpunt

Islamofobie laat zien dat een aanzienlijk deel van de meldingen in 2023 en 2024 van islamofobie de laatste jaren vaak hand in hand gaat met anti-Palestijns racisme. ‘Ruim dertig procent van de meldingen laat deze kruisbestuiving zien’, vertelt hij. Volgens Koudiss komen uit de meldingen veel

Verenigd Koninkrijk met meer dan 100.000 mensen en de opkomst van de AfD in Duitsland’, zegt ze.

Meisjes in dezelfde Zara-jurk

Karim Ridwan, van de Europese organisatie Collective for Countering Islamophobia in Europe (CCIE), vertelt over de ontwikkelingen in Frankrijk, waar de Franse overheid een breed offensief voert tegen wat ze ‘islamistisch separatisme’ noemt. Dat

‘Politici dragen extra verantwoordelijkheid’

‘De zaak-Taubah is dus geen incident’

iets gebeuren.’

Omdat 21 september de Europese actiedag tegen islamofobie is, organiseert het Collectief tegen Islamofobie en Discriminatie (CTID) jaarlijks rond deze dag een bijeenkomst. Dit keer samen met S.P.E.A.K., het collectief van mos-

terugkerende frames naar voren: moslims en Palestijnen worden bijvoorbeeld weggezet als veiligheidsprobleem of terroristen, of als ‘antisemieten die Hamas steunen’. Niet-moslims die meedoen aan pro-Palestijnse acties worden getypeerd als ‘verwarde mensen’ of ‘hamashoeren’.

Saida Derrazi, bestuurslid van S.P.E.A.K., benadrukt dat islamofobie niet alleen bij extreemrechts voorkomt, maar ook op institutioneel niveau. Ze stelt verder dat de opmars van islamofobie en racisme onderdeel is van een internationale trend. ‘Kijk naar de opkomst van Trump en extreemrechts in de Verenigde Staten, kijk naar de grote extreemrechtse demonstratie vorige week in het

beleid leidde volgens Ridwan inmiddels tot de sluiting van ongeveer 800 islamitische instellingen.

Een ander voorbeeld is het verbod op de abaya in publieke scholen. In de praktijk leidt dit verbod tot een kledingpolitie aan de schoolpoort. Het probleem is dat schooldirecties nu niet het kledingstuk, maar de veronderstelde religie van de drager beoordelen, gebaseerd op huidkleur of naam. Ridwan: ‘Zo waren er twee meisjes die dezelfde lange Zara-jurk droegen: het Franse meisje kon naar binnen, het Marokkaanse meisje werd geweigerd omdat haar jurk een religieuze bedoeling zou hebben. Dit is racisme.’

in. We kunnen nooit assertief

Tik op de vingers

Drie sprekers benadrukken de mogelijkheden die de rechtsstaat biedt om iets tegen islamofobie te doen. Antropoloog Martijn de Koning, verbonden aan de Radboud Universiteit, wijst op een uitspraak van de rechtbank Midden-Nederland die in juli de gemeente Veenendaal een flinke tik op de vingers gaf. De gemeente had, net als enkele andere gemeenten, in het geheim een particulier bureau (NTA) ingehuurd om onderzoek te doen naar de Taubah-moskee en haar bezoekers. Zonder wettelijke basis, zonder toezicht, zonder hoor en wederhoor. De rechter was glashelder: dit was een schending van artikel 8 EVRM.

Volgens De Koning was er duidelijk sprake van institutionele islamofobie. De hele moskee werd collectief verdacht in plaats van specifieke individuen. Vergelijkbare geheime onderzoeken gebeuren niet in kerken of synagogen. Mondiale dreigingen van IS en Al Qaida werden zonder bewijs geprojecteerd op een lokale geloofsgemeenschap. En dezelfde collectieve verdenking werd achteraf gebruikt om het onderzoek te legitimeren. 'De zaak-Taubah is dus geen incident,' aldus De Koning, 'maar een voorbeeld van een bredere trend waarin moslimgemeenschappen structureel als veiligheidsprobleem worden behandeld.'

Het positieve nieuws is volgens De Koning dat de rechtsstaat corrigeerde. 'De gemeente is hard teruggefloten.' Tegelijkertijd geeft hij ook een waarschuwing: 'Structurele ongelijkheden en uitsluiting worden hierdoor nog niet aangepakt. Bovendien kan wie islamofobie juridisch aanvecht, zelf weer in het vizier komen als 'radicaal', zoals eerdere voorbeelden in Frankrijk lieten zien.'

Ook de strafrechtadvocaten Adem Çatbaş en Haroon Raza

CULTUREEL ANTROPOLOOG MARTIJN DE KONING IS EEN VAN DE SPREKERS OP DE EUROPESE DAG TEGEN ISLAMOFOBIE. BEELD: SAIDA DERRAZI

benadrukten dat er juridische ruimte is om islamofobie aan te vechten. Çatbaş zette uiteen welke zaken hij en zijn collega's de afgelopen jaren hebben gevoerd. Vaak werden die gewonnen, soms niet.

Çatbaş ondersteunt enkele koepelorganisaties, die naar zijn inschatting samen ongeveer 90 procent van de moskeeën in Nederland vertegenwoordigen bij een aangifte tegen Geert Wilders. Dit naar aanleiding van diens tweet waarin hij een blonde vrouw met PVV-logo tegenover een boze moslima met hoofddoek en PvdA-logo zette. Volgens Çatbaş is die afbeelding 'klassieke nazi-beeldtaal': er wordt met AI een vijandbeeld gecreëerd van de moslima als gevaar, met krachtige gezichtsuitdrukking. De juridische grondslag: aanzetten tot

'We zijn mensen, en we moeten gehoord worden'

haat, discriminatie of geweld en groepsbelediging. 'Vrijheid van meningsuiting is groot, vooral in het publieke debat, maar niet onbeperkt. Politici dragen extra verantwoordelijkheid,' aldus Çatbaş.

Haroon Raza, advocaat, oudlid van de Arabisch Europese Liga

en actief voor de Hind Rajab Foundation, wees erop dat uitspraken die Wilders begin deze eeuw deed, in de jaren '90 nog tot veroordelingen zouden hebben geleid. 'Denk aan de zaken tegen Janmaat en Custers. Het klimaat is sindsdien alleen maar verhard,' zei hij. Raza benadrukte de nood-

zaak van assertiviteit: 'We kunnen nooit assertief genoeg zijn. Het gaat niet alleen om jou, maar ook om je kinderen en de generaties na ons.' Hij sloot af met een oproep aan de jongeren in de zaal: 'Na 9/11 is de islamofobe geest niet meer uit de fles gegaan. Het is aan jullie om het tij te keren.'

Stemmen uit de zaal

Na de sprekers was het woord aan de zaal. De emoties liepen daarbij soms hoog op.

Een vrouw sprak met trillende stem: 'Het is vijf over twaalf. Niet alleen voor moslims, ook voor niet-moslims. Ik woon hier nu 62 jaar, maar heb me nog nooit zo onveilig gevoeld.'

Daarop reageerde een jongere vrouw: 'Ik heb geen zin meer me steeds te verdedigen. Ik kan mezelf wel redden, maar mijn moeder niet en veel anderen ook niet. We zijn geen beesten, we zijn mensen, en we moeten

gehoord worden.'

Een derde vrouw vertelde: 'Ik ben in november aangevallen door Maccabi-fans en werd beschermd door een taxichauffeur, maar Wilders noemt ons 'tuig'. De Joodse gemeenschap wordt goed beschermd – en dat is volkomen terecht – maar wij

moslims niet. Ik maak me zorgen om onze kinderen.'

Melding maken

Om het tij te keren is het van belang dat er melding wordt gedaan van discriminatie. Het aantal meldingen van moslimdiscriminatie is de laatste jaren toe-

genomen. In 2024 registreerden de antidiscriminatievoorzieningen (ADV's) een recordaantal meldingen van moslimdiscriminatie; ook bij de politie en het Meldpunt Online Discriminatie was de stijging fors.

'Melden heeft zin', laat Nilza Pinto van meldpunt Discriminatie.nl weten. 'Over de Wilders-post kregen we meer dan 14.000 meldingen – het hoogste aantal ooit over één incident. We hebben aangifte gedaan bij de politie samen met alle 19 antidiscriminatiebureaus, wegens mogelijke strafbare discriminatie en opruiing. Ook na de 'minder, minder'-uitspraak van Wilders leidden meldingen tot actie en een veroordeling. Je geeft bovendien een moreel signaal: dit accepteren we niet.'

Een jonge vrouw van het Collectief Jonge Moslims wijst op het belang van samenwerking: 'Het is goed dat organisaties elkaar steeds beter weten te vinden. Die samenwerking is broodnodig.'

Ga stemmen

Saida Derrazi (S.P.E.A.K.) en Abdou Menebhi van het Collectief tegen Islamofobie en Discriminatie roepen ten slotte beiden op om 29 oktober te gaan stemmen. 'Juist nu moeten we stemmen én blijven vragen om erkenning van islamofobie, naleving van internationale verdragen en van gelijke behandeling,' aldus Menebhi.

Daarna wordt het gesprek in de kerk voortgezet met drankjes en hapjes.

Een man van middelbare leeftijd vraagt: 'Waarom wordt aandacht voor seksisme, homofobie en antisemitisme meestal geaccepteerd, maar roept aandacht voor andere vormen van discriminatie zo vaak irritatie op?'

Een jongere ambtenaar denkt even na en zegt dan: 'Misschien omdat witte mensen óók slachtoffer kunnen zijn van seksisme, homofobie en antisemitisme, en veel minder vaak van die andere vormen? •

'Het is goed dat organisaties elkaar steeds beter weten te vinden'

ABDOU MENEBHI VAN HET COLLECTIEF TEGEN ISLAMOFOBIE EN DISCRIMINATIE. BEELD: SAIDA DERRAZI

Protestleider Zefzafi spreekt: hoop voor de Hirak-beweging

De leider van de Riffijnse Hirak-beweging gaf sympathisanten over de hele wereld een sprankje hoop toen hij een toespraak hield vanaf het dak van zijn ouderlijk huis. Nasser Zefzafi kreeg een dag verlof uit zijn gevangenschap om de begrafenis van zijn vader bij te wonen.

● MAJORIE VAN LEIJEN

Het was de eerste keer in zeven jaar dat de protestleider in het openbaar verscheen. Net als vele andere leden van de Hirak-beweging werd hij destijds opgepakt door de Marokkaanse autoriteiten vanwege zijn pleidooi voor betere sociale voorzieningen, zoals ziekenhuizen en scholen. Vooral in het noorden van Marokko blijven Riffijnen verstoken van basale infrastructuur. Sinds de arrestaties en de zware straffen die Hirak-leden kregen opgelegd, is er nauwelijks iets verbeterd.

Toch bracht Zefzafi's verschijning in Al Hoceima, de stad waar de protesten in 2016 begonnen, nieuwe energie. 'Het is niet ongebruikelijk dat een gevangene verlof krijgt bij het overlijden van een familielid', zegt de Nederlandse publicist Said Bouddouft. 'Hij kreeg eerder al twee keer verlof om zijn vader in het ziekenhuis te bezoeken. Maar deze toespraak was opvallend. Ik denk niet dat die gepland was. Waarschijnlijk was het een spontane reactie op het grote aantal mensen dat naar het familiehuus was gekomen om hun steun te betuigen.'

Emotionele reacties

'Het was echt een verrassing om Nasser Zefzafi te zien', vertelt de Kanttekening-columnist en acti-

vist Ahlam Benali, wier man een prominent lid is van de beweging. 'Drie weken geleden bezocht ik zijn vader in Marokko. Ik wist dat hij niet lang meer te leven had, dus zijn overlijden kwam niet onverwacht. Maar dat zijn zoon aanwezig zou zijn bij de begrafenis, had ik niet zien aankomen. Ik voelde een mix van verdriet en blijdschap. Het gaf ons kracht en hoop. Het voelde alsof de beweging weer even tot leven kwam.'

De gebeurtenissen waren live te volgen via een livestream en tonen aan dat de Hirak-beweging nog altijd springlevend is. Veel leden zitten momenteel lange gevangenisstraffen uit, terwijl anderen zijn uitgeweken naar

landen zoals Nederland. Sympathisanten blijven hopen op vroegere vrijlating. 'Ze zitten al zeven jaar onschuldig vast', aldus Bouddouft.

De strijd blijft actueel

Volgens Bouddouft is de zaak waarvoor de Hirak streed nog steeds even relevant. 'De zorg die zijn vader nodig had vanwege kanker, is precies waar Zefzafi voor opkwam. Riffijnen moeten voor medische onderzoeken helemaal naar Rabat reizen. Na de protesten werd wel een nieuw ziekenhuis geopend, maar al snel verdween het materiaal voor goede zorg. Er is eigenlijk niets verbeterd—de situatie is zelfs verslechterd. In plaats van te investe-

ren in publieke voorzieningen, kiest de overheid voor particuliere instellingen waar geld aan verdiend kan worden. Daardoor kunnen de armste mensen die zorg niet betalen.'

Benali sluit zich daarbij aan: 'Mijn man en ik geloven nog steeds in de idealen van de beweging. Het is een strijd voor gerechtigheid, betere voorzieningen, onderwijs, werkgelegenheid en vooral de vrijheid om te mogen zijn wie je bent. Deze strijd wordt van generatie op generatie doorgegeven. Natuurlijk hopen we ook dat onschuldige mensen worden vrijgelaten. Het feit dat er internationaal zoveel aandacht is voor de beweging, voedt die hoop.' ●

DEMONSTRANTEN PROTESTEREN TEGEN DE GEVANGENZETTING VAN BETOGERS VAN DE HIRAK-BEWEGING, IN RABAT OP 27 JUNI 2018. BEELD: AFP

Rasit Elibol: 'Als kind van migranten'

Groene-journalist Rasit Elibol vertelt in zijn nieuwe boek *Vuistslagen* over zijn jeugd als kind van migranten en de obstakels in de journalistiek. 'Het gevoel buitengesloten te zijn heeft mij sterk gevormd.'

RASIT ELIBOL. BEELD: MOUNIR RAJI

● JAIME DONATA

Rasit Elibol (1984) groeide op in Wormer als zoon van Turkse migranten. Zijn vader was een communistische vluchteling die Turkije in de roerige jaren tachtig ontvluchtte, zijn moeder werkte zich vanuit de fabriek via avondstudies op tot maatschappelijk werker. Zelf koos Rasit pas later voor de journalistiek: via een cursus in een buurt-

huis belandde hij op de School voor Journalistiek en uiteindelijk bij het prestigieuze weekblad *De Groene Amsterdammer*, waar hij zich ontwikkelde tot een scherpe essayist en interviewer. In zijn nieuwe boek *Vuistslagen* verweeft hij zijn persoonlijke geschiedenis met bredere vragen over migratie, sociale mobiliteit en identiteit in Nederland.

Voor zijn journalistieke werk kreeg Rasit Elibol verschillende prijzen, waaronder de prestigieuze European Press Prize (runner-up), de VPRO Bagagedrager en de Haagse Persprijs. Met een essay over

opgroeien in armoede werd hij uitgeroepen tot Meesterverteller door de Stichting Verhalende Journalistiek.

Toen ik je boek las, viel me op dat het niet zozeer voelt als een gevecht tegen het Nederlandse systeem, maar eerder als een gevecht met jezelf. Was dat ook het idee toen je begon met schrijven?

'Het is het allebei. Het klopt wat je zegt, maar dit boek is gaandeweg ontstaan. Sommige hoofdstukken zijn al eerder als essays verschenen in *De Groene Amsterdammer*.

Maar het gevecht dat je voert met jezelf, komt natuurlijk ook deels door het systeem. Zeker als je opgroeit in armoede, als kind van migranten.'

Wat dreef je?

'Vaak wordt het publieke debat over migratie, sociale mobiliteit of armoede gevoerd door mensen zonder eigen ervaring. Dat stoorde me, omdat ze vaak geen idee hadden. Ik wilde daar een persoonlijk verhaal tegenover zetten. Mark Rutte zei ooit dat sommige mensen zich moeten 'invechten'. Dat is ook echt mijn realiteit geweest: ik ben

en voer je een meervoudige strijd'

opgeklommen – en kwam veel obstakels tegen. En die mogen niet benoemd worden, je moet vooral blij en dankbaar zijn. Daarom wilde ik ook laten zien dat het niet zwart-wit is. Het gaat niet alleen om vechten tegen een samenleving, maar net zo goed om vechten met jezelf en met wat je van huis uit meekrijgt.'

Tegen wie vocht je dan precies?

'Ik heb een heel boek nodig gehad om dat uit te leggen. Als kind van migranten voer je eigenlijk een meervoudige strijd. Thuis krijg je een cultuur mee die niet altijd strookt met de buitenwereld. Tegelijkertijd merk je dat de Nederlandse samenleving je nooit volledig als gelijke zal zien. Je balanceert constant tussen die

vonden ons niet Turks genoeg. Dat gevoel van buitengesloten zijn heeft mij sterk gevormd.'

Je vader kwam in 1980 naar Nederland. Het jaar van de militaire coup in Turkije. Was hij een vluchteling?

'Ja, dat hij Turkije in die tijd verliet was geen toeval. Hij maakte geen deel uit van de gastarbeidersstroom, dat gold meer voor mijn moeders kant van de familie. Mijn vader was een Turkse communist die mede vanwege de politieke omstandigheden zijn land verliet. In Turkije ontmoette hij mijn moeder, die ook van Turkse afkomst is – maar uit een dorp komt, terwijl mijn vader uit de stad kwam. Ze zijn uitgehuwelijkt.'

'Sommige Turkse kinderen mochten niet met mij spelen'

twee werelden. Daar komen nog armoede en intergenerationele problemen bij. En dan had ik nog een letterlijk gevecht: mijn relatie tot geweld, waar ik in het boek ook over schrijf.'

Je groeide op in Wormer. Hoe was dat?

'Wormer is heel erg wit. Het zou me niet verbazen als de PVV er groot is. Wij woonden in een flat, daar had je wel wat gezinnen met een migratieachtergrond. Maar mijn ouders waren niet religieus; mijn vader was communist. Sommige Turkse kinderen mochten daarom niet met mij spelen. De Nederlanders vonden ons niet Nederlands genoeg, en de Turken

Je beschrijft je vader als een man die veel las. Heeft dat jouw eigen schrijverschap beïnvloed?

'Absoluut. Mijn vader zat vaak aan tafel, soms met een krant, soms met een boek. Ik zag lezen als iets vanzelfsprekends. Er stond in hun slaapkamer een boekenkast, al waren die boeken in het Turks. Daarom interesseerde ik me daar niet voor. Pas toen ik volwassen was zag ik in zijn kast veel Russische klassiekers, communistische schrijvers. Mijn ouders stimuleerden mij wel om te lezen, ook in het Nederlands. Dat heeft mij zeker richting schrijven geduwd.'

En je moeder is later maatschappelijk werk gaan studeren. In je

'Sociale mobiliteit is voor iedereen ingewikkeld, maar bij kinderen van migranten spelen extra factoren'

boek schrijf je hoe bepalend dat is geweest.

'Mijn moeder begon pas later met studeren. Eerst leerde ze de taal, daarna deed ze mbo, hbo en tenslotte zelfs wat vakken op de universiteit. Ik was een jaar of 15 toen ze afstudeerde. Ze was een belangrijk voorbeeld voor mij. Mijn ouders hadden altijd in de fabriek gewerkt. Toen eerst mijn vader ziek werd en vervolgens mijn moeder gezondheidsproblemen kreeg, besloot ze: 'Ik moet iets anders doen.' Daardoor zag ik in ons eigen gezin wat het doet als je wat treden opklimt op de sociale ladder.'

Wanneer zette jij zelf die stap richting schrijven en journalistiek?

'Dat gebeurde pas in mijn twintiger jaren. Ik had geen opleiding en duizend baantjes gehad. In Amsterdam Nieuw-West volgde ik een cursus tv-maken in een buurthuis, waar ik een korte documentaire maakte. Dat vond ik geweldig. Toen realiseerde ik me: ik wil hier iets mee doen. Zo ben ik uiteindelijk bij de School voor Journalistiek in Utrecht terechtgekomen. Ik was toen al 24.

'De eerste jaren werkte ik als freelancer. Ik nam alles aan, ook de rotklusjes, omdat ik dacht: 'Ik kom van een achterstand, ik moet harder werken. Het voelde als mijn laatste kans om nog iets te maken van mijn leven.'

Hoe heb je de journalistiek ervaren? Is het echt dat 'witte

bolwerk' waar vaak over gesproken wordt?

'Ja, het is een wit bolwerk. Ik heb me vaak niet thuis gevoeld op redacties, maar dat ligt vast ook deels aan mezelf. Tegelijkertijd hoor ik van veel collega's met een migratieachtergrond hetzelfde: je moet je extra bewijzen, en als je een beetje tegengas geeft, word je al snel als lastig gezien.'

Zie je verbetering qua diversiteit in de journalistiek?

'Het is iets beter dan toen ik vijftien jaar geleden begon, maar nog steeds behoorlijk wit. Je hoeft alleen maar naar colofons te kijken. Bovendien krijgen journalisten met een migratieachtergrond vaak 'migratie-gerelateerde' onderwerpen toegewezen: integratie, discriminatie, identiteit. Dat is zonde en natuurlijk geen echte diversiteit.'

Wat vind je van diversiteitsquota en traineeships die redacties inzetten?

'Ze kunnen werken, maar het is dubbel. Enerzijds zorgen quota en programma's voor meer diversiteit, anderzijds kan het mensen het gevoel geven dat ze alleen vanwege hun achtergrond zijn aangenomen. Dat heb ik zelf ook ervaren. En het kan ook oneerlijk uitpakken op individueel niveau: ik ken getalenteerde journalisten van Nederlandse afkomst – maar bepaald niet geprivilegieerd – die werden afgewezen omdat ze niet 'divers genoeg' waren. Diversiteitsbeleid kan dan voor individuen heel pijn-

Kunst & Cultuur.

lijk zijn. Toch werkt het, denk ik, wel om het grotere plaatje meer in balans te krijgen. Er is ook sprake van achterstallig onderhoud.'

Je boek gaat ook over zelf-sabotage die soms komt kijken bij sociale mobiliteit. Is dat een taboe?

'Ik denk van wel. In Nederland geloven we sterk in het idee dat iedereen gelijke kansen heeft. Als je het maakt, heb je dat aan jezelf te danken. Als je faalt, ligt dat ook aan jou. Maar dat is een mythe. Sociale mobiliteit is voor iedereen ingewikkeld, maar bij kinderen

van migranten spelen extra factoren: loyaliteit aan ouders die zelf hun eigen problemen hebben, verwachtingen, ook vanuit een andere cultuur. Ik zie weinig mensen die de sociale klim volledig ongeschonden doorkomen, zeker diegenen met een migratieachtergrond.'

Heb je zelf nog last van bepaalde zaken?

'Ja. In mijn boek schrijf ik ook over dingen waar ik me voor schaam. Bijvoorbeeld hoe ik mijn ouders verdriet deed in mijn puberteit. Mijn vader is ziek – en niet meer

helemaal helder, maar ik heb mijn moeder een aantal hoofdstukken laten lezen. Zij reageerde zoals je hoopt dat je ouders reageren. Ze is vooral trots op me en zei: 'Ja, het waren toen pittige jaren, maar uiteindelijk viel het mee.' Terwijl ik jarenlang het gevoel heb gehad dat ik ze echt een rotleven heb bezorgd en het ze nog moeilijker heb gemaakt.'

genocide die toen plaatsvond – wordt nog elk jaar herdacht. Mijn moeders familie spreekt nog steeds hun eigen taal, naast het Turks. Zelf ga ik binnenkort voor een VPRO-serie onder meer onderzoek doen naar die roots.'

Je hebt een Surinaamse vriendin. Toeval?

'Ik ben natuurlijk niet verliefd op haar geworden vanwege haar achtergrond. Zij is half Creools, half Nederlands. Maar we herkennen wel allebei het gevoel van in een tussenpositie zitten. Dat schept een onuitgesproken band.'

Wat hoop je dat lezers meenemen uit jouw boek?

'Dat sociale mobiliteit complex is, net als migreren. Het gaat niet alleen om kansen pakken of hard werken. Het gaat ook over verlies, schaamte, loyaliteit en identiteit. Ik hoop dat lezers zien dat er achter elk succesverhaal een lange weg met obstakels zit – en dat daar meer erkenning en begrip voor mag zijn.'

Wat zou je jongeren willen meegeven die in vergelijkbare omstandigheden opgroeien?

'Het klinkt cliché, maar: vind iets waar je echt voor wilt gaan en werk daarvoor. Laat je niet definiëren door anderen. Al is dat moeilijk, want je identiteit hangt ook af van hoe anderen je zien. Maar zelfs als je een moeilijke start hebt, is er altijd een kans om er iets van te maken.'

En hoe kan de samenleving kinderen zonder cultureel kapitaal meer kansen bieden?

'Ik denk nog vaak aan het programma *De Wereld Draait Door*. Daar werd weleens lacherig over gedaan, maar voor veel jongeren was dat de eerste kennismaking met schrijvers en kunst. Verheffing, ja. Zulke deurtjes in de muur zijn cruciaal. Niet iedereen groeit op met boeken in huis. We moeten manieren vinden om die kennis-making toch mogelijk te maken. •

'Achter elk succesverhaal zit een lange weg met obstakels'

Hoe wit ben je zelf geworden?

'Haha, mijn baan is denk ik wel het 'witste' aan mij. Er zijn Turken die me verkeerds noemen en Nederlanders die me nooit volledig zien als één van hen. Ik heb ooit zelfs mijn Turkse nationaliteit opgegeven, vooral om praktische redenen, maar dat voelt nu toch dubbel. Ik heb lange tijd een ambivalente verhouding gehad tot Turkije, het altijd een beetje weggestopt. Maar de laatste jaren, vooral sinds ik zelf kinderen heb, kom ik er vaak en graag en zie ik dat het een mooi land is dat onderdeel is van wie ik ben.'

Je ouders komen uit Turkije maar zijn Tjerkessen. Speelt die achtergrond nog een rol?

'Zeker. De Tjerkessen zijn in de negentiende eeuw door de Russen uit hun gebied verdreven en kwamen terecht in het Ottomaanse Rijk. Die geschiedenis – en de

BEELD: DE BEZIGE BIJ

TINEKE BENNEMA

Journalist en historicus.

Tijd voor een nieuw moreel verhaal

PVV, VVD, JA21, SGP, FVD en BBB zijn partijen die allemaal vinden dat Nederland joods-christelijke wortels heeft. En laat het nu net ook die partijen zijn die vorige week tegen de motie stemden om zieke kinderen in Nederland te laten behandelen. Ik schrijf er bewust niet bij: Palestijnse kinderen, om te tonen dat sommigen gelijk zijn dan anderen. Want voor zieke Oekraïense kinderen hoefde het argument van opvang niet te worden bedacht; zij werden – terecht – gewoon in Utrecht geholpen.

Mij gaat het hier niet om kritiek op die speciale wortels van Nederland, en zeker niet op geloof. Al jaren geleden zeiden verstandige mensen dat die wortels niet deugen, zie bijvoorbeeld rabbijn Lody van de Kamp. En gelukkig stemden CDA en CU wel voor de motie. Maar hier wil ik het hebben over wat ervoor in de plaats moet komen aan morele consensus. Want naast die pseudo-identiteit, die tijdens WOII en ook nu weer niet heeft gewerkt als moreel kompas voor ons land, wordt er nog niet als de wiedeweerga aan een ander verhaal gebouwd.

De wortels zijn zowel een manier om geen verantwoorde-

lijkheid te nemen voor antisemitisme in het heden en verleden, als een stok om de islamitische hond mee te slaan. De liberaal Mark Rutte verklaarde in 2008 dat de islamitische invloed in Nederland beperkt moest blijven tot het eten van couscous. In 2017, in een gesprek met Thijs van den Brink, zei hij: 'We hebben Zwarte Piet en vieren kerst, dat zijn onze tradities.' In datzelfde jaar brak hij ook nog een lans voor paaseitjes. De islamitische gebedsoproep die uit minaretten klinkt, vond hij 'jengelmuziek'.

Belangrijk om te constateren: waarden kunnen veranderen, want Rutte verklaarde later dat hij andere inzichten had gekregen over Zwarte Piet en de slavernij. Maar noteer wel dat de mythe van de joods-christelijke wortels vooral gekoesterd blijft door de rechtse, seculiere partijen.

In zijn net verschenen boek *The Age Of Hitler* beschrijft historicus Alec Ryrie hoe die morele consensus in een samenleving nooit statisch is. De joods-christelijke wortels werden pas vijftien jaar geleden voor het eerst uitgevonden in veel westerse landen, na het proces in 1961 tegen nazi Eichmann en de door filosoof Hannah Arendt beschreven 'banaliteit van het kwaad'. Daarvoor

zagen we onszelf als een product van de Grieks-Romeinse rationele cultuur. De medeplichtigheid aan genocide, de schuld, het moest worden goedge maakt door Joden voortaan te zien als deel van onze eigen geschiedenis. Met de komst van migranten in de jaren tachtig kon die identiteit bovendien gebruikt worden om moslims buiten te sluiten. Joods-christelijke wortels brengen geen diverse boontjes voort. Alleen witte, geproduceerd door een gevaarlijke, exclusieve monocultuur. En dat zien we terug in de tunnelvisie om kinderen levensreddende zorg te ontnemen.

Desondanks ziet Ryrie tot mijn verbazing een nieuwe moraal opkomen uit inspiratie van godsdiensten, met name uit een vernieuwd protestantisme en heeft hij weinig oog voor andere overtuigingen. Maar juist de bestuurders van de protestantse kerken hebben zich gediskwalificeerd als kompas omdat zij zich tot twee keer toe medeplichtig toonden aan genocide: eerst op Joden, nu op Palestijnen.

Een alternatief kan het versterken van het internationaal recht bieden, gebaseerd op de grondgedachte van alle overtuigingen: wat gij niet wilt dat u geschiedt, doet dat ook een ander

niet. Psychologen, primatologen, antropologen hebben allemaal laten zien dat deze gulden regel van gerechtigheid inherent is aan het menszijn en diep gevoeld wordt. Net als de afkeer van onrecht. De Mensenrechtenverklaring is er mede op gebaseerd. Het probleem is dat deze na de Tweede Wereldoorlog werd vastgelegd als een juridisch, afstandelijk rationeel verdrag. Mijn idee zou zijn de betekenis van de Verklaring meer invoelbaar te maken. Navolging van de Verklaring geeft iedereen rechten, maar ook het vertrouwen om respect, waardigheid en autonomie te krijgen van je medemens. Die emoties kunnen worden gestimuleerd door kunst, activisme, politiek en educatie.

Als ik bij demonstraties ben zoals van de Rode Lijn, dan zie ik dat idee uitgevoerd in de praktijk. Het uniforme rood staat voor algemeen gedeelde waarden van gelijkheid en het beëindigen van onrecht, onder mensen van alle kleuren, genders, geloven en leeftijden. En die diep gevoelde overtuiging dat elke leven respect verdient, dat pluralisme en die solidariteit brengen een blij, geweldloze beweging voort. Soft verhaal? Beter dan dat van giftige wortels. ●

Recensie: Wat links kan leren va

BEELD: PIXABAY

Essayist Bas Heijne grijpt voor zijn antwoord op de crisis van links terug op de oude Grieken. Wat nu nodig is, zijn leiders met vuur voor de democratie, zoals ooit Perikles.

● MARISKA JANSEN

De democratie is een Griekse uitvinding – de politiek helaas ook. Met die prikkelende zin begint Bas Heijne zijn essay in *Voor de democratie*. Athene geldt als de bakermat van de democratie. In de vijfde eeuw v.Chr. ontwikkelden de Atheners een systeem waarin mannelijke burgers rechtstreeks konden deelnemen aan de besluitvorming in de volksvergadering (*ekklesia*). Een gedurfde uitvinding, maar kwetsbaar en omstrede. Want ook

toen werd de democratie voortdurend belaagd: door populisten en autocraten die de macht naar zich toe wilden trekken, door bondgenoten die niet te vertrouwen waren, en door grootmachten die hun eigen belangen nastreefden. Athene, schrijft Heijne, had iets van de Verenigde Staten na de Tweede Wereldoorlog: oppermachtig en dominant, maar tegelijk de waarborg van veiligheid voor bondgenoten.

In dat krachtenveld stond Perikles (495–429 v.Chr.), de staatsman die meer dan dertig jaar het gezicht van Athene bepaalde. Hij breidde de democratie uit, voerde een vergoeding in voor wie een publieke taak vervulde, en gaf de stad grandeur

met grootse bouwprojecten en monumenten. Jaar na jaar werd hij herkozen tot *strategos*, bevelhebber, als bewijs van zijn gezag en zijn talent.

Maar wat Perikles werkelijk onvergetelijk maakte, waren zijn woorden. Zijn redevoeringen gaven richting en betekenis aan het Atheense zelfbeeld. Toen de oorlog met Sparta uitbrak, maakte hij duidelijk dat er meer op het spel stond dan welvaart of lijfsbehoud. Het ging om de essentie: de democratie zelf, die hij vereenzelvigde met de stad. 'Athene was meer dan een stad of zelfs een gemeenschap – het was ook een idee.'

Toch was zijn leiderschap niet zonder kritiek. Zijn defensieve

strategie tegen Sparta wekte onvrede, de pest decimeerde de bevolking. Hij werd weggestuurd, maar opnieuw teruggeroepen – er was eenvoudigweg geen betere leider. Niet lang daarna sloeg het noodlot toe: in 429 v.Chr. stierf ook Perikles aan de pest.

Zijn tijdgenoot Thucydides, auteur van de klassieker *De Peloponnesische Oorlog*, zag in zijn dood een keerpunt. Athene verloor de strijd met Sparta en de democratie stortte tijdelijk in. In zijn werk beschreef hij bovendien de burgeroorlog op Kerkyra, een bondgenoot van Athene, die liet zien hoe de samenleving van binnenuit werd ondermijnd. Opportunistische leiders kregen vrij spel: 'redeloze overmoed' gold als

n Perikles

‘Een charismatisch leider kan zelfs falende instituties compenseren’

moed, bezonnenheid werd weggezet als lafheid. Wie ontevreden was, gold als betrouwbaar; wie tegensprak, werd verdacht.

De parallellen met nu zijn onmiskenbaar, stelt Heijne. En ook de oplossing die Thucydides aanduidde blijft actueel: Perikles. Voor hem was hij de ideale staatsman. Beroemd is zijn grafrede, naverteld door Thucydides. Deze toespraak na het eerste oorlogs-

jaar geldt als een lofzang op de democratie. Athene werd daarin neergezet als de ideale staat. Critici zien het als retoriek, bedoeld om de gemeenschap bijeen te houden – precies de functie van de jaarlijkse grafrede. En natuurlijk moet je het in de context zien, Athene was een samenleving die sterk van de onze verschilde: vrouwen, migranten en slaven werden uitgesloten.

De Amerikaanse historicus Donald Kagan (1932-2021) noemt drie voorwaarden voor een democratie: stevige instituties, burgers die begrijpen wat democratie is, en goed leiderschap. Vooral dat laatste is cruciaal. Een charismatisch leider kan zelfs falende instituties compenseren. Perikles was zo'n leider: welsprekend, hartstochtelijk, en overtuigd democraat.

En juist dat ontbreekt vandaag, zegt Heijne. Het zijn vooral de antidemocraten die de massa weten te raken, terwijl veel democratische leiders kleurloos zijn. Democratie heeft vuur nodig. Maar sinds de twintigste eeuw zijn emoties en nationale trots verdacht geworden: we weten hoe gemakkelijk ze kunnen worden misbruikt door autoritaire leiders. Ook de held is verdacht geworden: en elk icoon heeft wel een vlekje.

Toch, benadrukt Heijne, is de behoefte aan politieke hartstocht nooit verdwenen. Ze is slechts verschoven naar de flanken, naar politici die democratische waarden in twijfel trekken. Trumps overwinning in de VS riep talloze analyses op: de Democraten waren te ‘woke’, hadden de gewone kiezer verwaarloosd. Na de overwinning van de PVV in Nederland klonk hetzelfde refrein: links moet samenwerken, naar Denemarken kijken, afstand nemen van identiteitspolitiek.

Maar, stelt Heijne, dat is een misvatting. Alsof kiezers ondanks de boodschap van Trump of Wilders op hen stemmen, uit frustratie of onvrede. Wat als hun boodschap zelf aantrekkelijk is? Hun uitstraling, hun ideologie?

Het doelwit van populistten is

van de commissie Versterken Weerbaarheid Democratie. Hun conclusie: de democratische rechtsorde staat van twee kanten onder druk. Van binnenuit, door falende instituties: de Toeslagen-affaire, Groningen. En van buitenaf, door ‘affectieve polarisatie’, het doelbewust aanwakkeren van onvrede, zoals Trump en Wilders doen.

Maar vertrouwen in democratie kun je niet afdwingen, zegt Heijne. Het moet gewonnen worden. Burgers moeten verleid worden, instituties moeten laten zien dat ze misstanden willen corrigeren.

Daarin lag volgens Kagan het genie van Perikles. Hij liet zien dat persoonlijk belang samenviel met dat van de gemeenschap: wie veilig wilde zijn, moest zorgen dat de

‘Het doelwit van populistten is duidelijk: de liberale democratie en haar instituties’

duidelijk: de liberale democratie en haar instituties. De rechtsstaat moet worden ondermijnd, rechters en journalisten verdacht gemaakt. We zijn beland in een tijd waarin weerbaarheid beslissend is. Maar die weerbaarheid hapert. In de politiek, maar ook in de samenleving. Gevoel is waarheid geworden, wetenschap en cijfers worden terzijde geschoven, betrokkenheid is vluchtig en persoonlijk.

In dezelfde periode als de verkiezingsoverwinning van radicaal rechts verscheen het eindrapport

staat veilig was. Hij deed dat ‘door de kracht van zijn ideeën, zijn sterke persoonlijkheid’, de rede en spreekkunsten. Precies dat, zo is de boodschap van Heijnes essay, is vandaag opnieuw nodig. Al blijft die boodschap wat vaag: politici van het midden en links moeten hun schroom afleggen, trots zijn op de democratie, die uitdragen en krachtig verdedigen tegen bedreigingen van binnen en buiten – voor het te laat is. •

Bas Heijne, *Voor de democratie*, Prometheus, 93 blz., € 15,-

PERIKLES, BEELD: PIXABAY

dK.Academie

voor €29,95 p.m.

Maandelijks
opzegbaar

dK.Academie is de community van lezers van het crossmedia-platform *de Kanttekening*.

Als actieve members staan we maandelijks stil bij een actueel of relevant thema, zoals terrorisme, geld, modern China of de Nederlandse rechtsstaat. Het gekozen thema ondersteunen we met het volgende:

- Maandelijks een boek uit de reeks *Elementaire Deeltjes* van Amsterdam University Press, waarover het *Nederlands Dagblad* recenseert: 'beter dan Google en Wikipedia samen', ter waarde van € 15,00 per titel.
- Toegang tot de luistercolleges van Home Academy ter waarde van € 12,50 per maand.
- Een abonnement op het maandblad van *de Kanttekening* inclusief digitale toegang ter waarde van € 12,95.
- Toegang tot maandelijkse meet-ups met boeiende sprekers en schrijvers, inclusief één introducté per keer.
- Interessante kortingen op culturele evenementen, films, theaters, musea, concerten, optredens en exposities.

Bovendien besteden we in *de Kanttekening* uitgebreid aandacht aan het thema van die maand. Je leest dan stukken van bekende en minder bekende schrijvers, allen experts in het desbetreffende vakgebied.

Word nu onderdeel van dK.Academie voor slechts € 29,95 per maand.

In samenwerking met:

